T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

FİNANS ENSTİTÜSÜ

FİNANS ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PANEL VERİ ANALİZİ İLE TÜRK TİCARİ BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK

Yüksek Lisans Tezi

Özge Deniz Yıldız

(100016569)

İstanbul, 2018

T.C.

İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

FİNANS ENSTİTÜSÜ

FİNANS ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI BANKACILIK VE FİNANS TEZLİ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

PANEL VERİ ANALİZİ İLE TÜRK TİCARİ BANKACILIK SEKTÖRÜNDE KARLILIK

Yüksek Lisans Tezi

Özge Deniz Yıldız

(100016569)

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Elif GÜNEREN GENÇ

İstanbul, 2018

T.C. İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ

T.C.
İSTANBUL TİCARET ÜNİVERSİTESİ
.....Finans..... ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ ONAY FORMU

....Uluslararası Bankacılık ve Finans.....

Yüksek Lisans programı öğrencisi..Özge Deniz ALTUĞ.....'in ..Panel Veri Analizi ile Türk Ticari Bankacılık Sektörünün.....
...Karlılık.....başlıklı tez çalışması, Enstitümüz Yönetim Kurulu 11.06.18 tarih ve ...74-14.....sayılı kararıyla oluşturulan jüri tarafından oybirliği/~~oyçokluğu ile~~ Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

	UNVANI, ADI SOYADI	İMZA
TEZ DANIŞMANI	: Doç.Dr. Ümit Ender GÜNGEN GENÇ	
JÜRİ ÜYESİ	: Doç.Dr. Gökhan IŞIK	
JÜRİ ÜYESİ	: Doç.Dr. Hicabi ERSOY	

(*) Yüksek lisans tez savunma jürileri en az biri kurum dışından olmak üzere danışman dahil en az üç öğretim üyesinden oluşur. Jürinin üç kişiden oluşması durumunda eş danışman jüri üyesi olamaz. Eş tez danışmanının jüri üyesi olması durumunda asıl jüri beş üyeden oluşur.

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER ..... **İX**
ÖZET ..... **İİİ**
ABSTRACT ..... **İV**
ŞEKİL LİSTESİ ..... **V**
GİRİŞ **1**
1 FİNANSAL SİSTEM, BANKA KAVRAMI VE BANKA TÜRLERİ KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ 2
1.1 Finansal Sistem Türleri 2
1.1.1 Banka Temelli Finansal Sistem 2
1.1.2 Piyasa Temelli Finansal Sistem 3
1.2 Kavramsal Açıdan Banka ve Bankacılık Sektörü 4
1.2.1 Bankacılığın Tarihçesi 4
1.2.2 Dünyada Bankacılık Sektörünün Gelişimi 9
1.2.3 Türk Bankacılığının Tarihi Gelişimi 10
1.3 Bankacılık Sektöründe Yer alan Banka Türleri 12
1.3.1 Merkez Bankaları 12
1.3.2 Yatırım Bankaları 13
1.3.3 Katılım Bankaları 14
1.3.4 Ticari Bankalar 15
1.3.5 Tasarruf Bankaları 15
1.3.6 Ziraat Bankaları 16
1.3.7 Sınai Kredi Bankaları 16

1.3.8 Halk Bankaları 16

2 TİCARİ BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI, BANKALARDA FON YÖNETİMİ VE KARLILIK ANALİZİNDE ETKİN FAKTÖRLER 18

2.1 Ticari Bankalar 18

2.1.1 Ticari Bankaların Önemi 18

2.1.2 Ticari Bankaların Fonksiyonları 19

2.1.2.1 Hizmet Fonksiyonu 19

2.1.2.2 Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu 21

2.2 Ticari Bankalarda Fon Yönetimi 22

2.2.1 Bankalarda Fon Yönetiminin Önemi 22

2.2.2 Bankalarda Fon Yönetiminin Amacı 23

2.2.3 Fon Yönetimi Anlayışının Değişimi 24

2.2.4 Fon Yönetiminin Temel Fonksiyonları 25

2.2.4.1 Likidite Yönetimi 25

2.2.4.1.1 Likidite Gereksinimini Belirleyen Faktörler 27

2.2.4.1.2 Vadeye Göre Likidite Yönetimi 28

2.2.4.1.2.1 Kısa Vadeli Likidite Yönetimi 29

2.2.4.1.2.2 Orta Vadeli Likidite Yönetimi 29

2.2.4.1.2.3 Uzun Vadeli Likidite Yönetimi 30

2.2.4.2 Risk Yönetimi 30

2.2.4.3 Kârlılık Yönetimi 30

2.2.4.3.1 Fark (Spread) Yönetimi 31

2.2.4.3.2 Menkul Değer Portföyü Yönetimi 31

2.3 Ticari Bankalarda Mali Tablolar 32

2.3.1 Banka Bilançosu ve Unsuları 32

2.3.2 Banka Gelir Tablosu ve Unsurları 33

2.4 Ticari Bankalarda Karlılığı Belirleyen Unsurlar 36

2.4.1 İçsel Belirleyiciler 36

2.4.2 Dışsal Belirleyiciler 39

3 ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA 44

SONUÇ 52

KAYNAKÇA 55

ÖZET

Bankacılık sektörü, dünyada çok büyük değişimlere sahne olması sebebiyle işletmelerin fonlama yöntemleri ile ilgili hizmet fonksiyonuna verilen önemin, geçen süreçle birlikte, daha da arttığı gözlenmiştir.

Dünya'da özellikle 90'lı yıllardan itibaren etkisi hissedilen küreselleşme eğilimi, piyasalarda belirsizliğin artarak eskisinden daha büyük finansal risklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Finansal risklerin artmasının ana nedeni, uluslararası piyasaların giderek daha değişken olması ve piyasa fiyatlarının inişli çıkışlı bir gelişim izlemesi anlamına gelen piyasadaki oynaklık artışıdır. Dünya ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler, bankacılıkta fon yönetiminin önemini artırmıştır.

Bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren ticari bankaların Aralık 2005 ve Aralık 2016 yılları arasında karlılığını etkileyen faktörlerin neler olduğunu açıklamak amaçlanmıştır. Bu faktörlerin açıklanması amacıyla panel veri analizi ve STATA Paket Programı kullanılmıştır.

Araştırma sonucunda özkaynaklar/aktiflerin (OA) ve faiz dışı gelirler/aktiflerin (FA) artmasının aktif karlılık oranını (ROA) arttırdığı belirlenmiştir. Araştırma sonucunda ithalatın ihracatı karşılama oranının (IH) artmasının öz sermaye karlılığını (ROE) arttırdığı belirlenmiştir. Fakat krediler/aktiflerin (KA) artmasının öz sermaye karlılığını (ROE) azalttığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler

Ticari Bankalar, Ticari Bankalarda Kârlılığı Belirleyen Faktörler, Aktif Kârlılığı, Özkaynak Kârlılığı

ABSTRACT

Since the banking sector is the scene of great changes in the world, it has been observed that the importance given to the service function related to the funding methods of the enterprises increased with the passing process.

The tendency of globalization in the world, especially affected by the 90s, has led to an increase in uncertainty in the markets, leading to greater financial risks than their old counterparts. The main reason for the increase in financial risks is the volatility increase in the market, which means that international markets are becoming more volatile and that market prices are watching a steep development. These developments in the world economy have increased the importance of fund management in banking.

In this study it is aimed to determine the factors which affets the profitability of the commercial banking sector between December 2005 and December 2016 in Turkey. In the study, by using panel data analysis and STATA Program, with bank-specific and macroeconomic variables,commercial banks' net interest margin, the factors which affects the return on assets and return on equity are tried to explain.

As a result of the study, it was determined that the increase in equity / assets (OA) and non-interest income / assets (FA) increased the return on assets (ROA). As a result of the research, it has been determined that the increase in import coverage ratio (IH) increases the return on equity (ROE). However, it has been determined that the increase in loans / assets (CA) reduces equity return (ROE).

In this study, it was determined that the increase in equity / assets (OA) and non-interest income / assets (FA) increased the return on assets (ROA). However, it has been determined that the increase in personnel expenditure / assets (PA) and the consumer price index (TUFE) will reduce the return on assets (ROA).

Keywords

Commercial Banks, Factors Which Determine Profitability In Commercial Bank, Return on Assets, Return on Equity

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. Gelir Gider Tablosu Formatı……...…..36

Tablo 2. Çalışmada Yer Alan Bankalar 45

Tablo 3. Araştırmanın Bağımlı Değişkenleri..... 46

Tablo 4. Araştırmanın Bağımsız Değişkenleri 47

Tablo 5. Değişkenlere Ait Özet İstatistikler 48

Tablo 6. Bağımsız Değişkenler Arasında Çoklu Bağlantı Testi..... 49

Tablo 7. Bankalarda Kârlılığı Belirleyen Faktörler..... 50

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1. Türkiye'de Bankaların Sınıflandırılması 15
Şekil 2. Bankacılıkta Fon Yönetiminin Önem Sıralaması 23

GİRİŞ

Bankacılık sektörü, dünyada çok büyük değişimlere sahne olması sebebiyle işletmelerin fonlama yöntemleri ile ilgili hizmet fonksiyonuna verilen önemin, geçen süreçle birlikte, daha da arttığı gözlenmiştir.

Dünya'da özellikle 90'lı yıllardan itibaren etkisi hissedilen küreselleşme eğilimi, piyasalarda belirsizliğin artarak eskisinden daha büyük finansal risklerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Finansal risklerin artmasının ana nedeni, uluslararası piyasaların giderek daha değişken olması ve piyasa fiyatlarının inişli çıkışlı bir gelişim izlemesi anlamına gelen piyasadaki oynaklık artışıdır. Dünya ekonomisinde yaşanan bu gelişmeler, bankacılıkta fon yönetiminin önemini artırmıştır.

Bu çalışmada Türkiye'de faaliyet gösteren ticari bankaların Aralık 2005 ve Aralık 2016 yılları arasında karlılığını etkileyen faktörlerin neler olduğunu açıklamak amaçlanmıştır. Bu faktörlerin açıklanması amacıyla panel veri analizi ve STATA Paket Programı kullanılmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde finansal sistem, banka kavramı ve banka türleri kavramlarına değinilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde ticari bankaların temel fonksiyonları, fon yönetimi, ticari bankalarda kullanılan finansal tablolar ve ticari bankalarda kârlılığı belirleyen faktörlerle ilgili literatür incelemesi yapılmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise çalışmanın amacı doğrultusunda Türk ticari bankacılık sektörü üzerine bir uygulama yapılmıştır. Çalışma sonuç bölümü ile tamamlanmıştır.

1 FİNANSAL SİSTEM, BANKA KAVRAMI VE BANKA TÜRLERİ KAVRAMLARINA GENEL BİR BAKIŞ

1.1 Finansal Sistem Türleri

Finansal kendi içerisinde de değişken biçimde ikiye ayrılabilmektedir. Bilhassa malî tutarlılığın kayda değer bir öğesi olan makroekonomik göstergelerden finansal büyümeye yönelik etkileri bakımından, piyasa bazlı ve banka bazlı finansal şeklinde ikiye ayrılmaktadır.

1.1.1 Banka Temelli Finansal Sistem

Bankalara dair finansalı anlatmadan evvel, bankaların malî düzen içerisinde verdikleri hizmetlerden bahsetmemiz gerekir. Temelde bankalar yatırım toplar, ödenek isteyenleri kredi sunar, kamu idaresinin kredi ve para politikalarına katkı sağlar, malî aracı görevini görür, ticaret ve sanayi kurumlarına kiralık kasalar, fonlar vb. pek çok hizmet sunmaktadır. Bunların haricinde bugünün çağdaş bankaları, uygulamaların çok farklı ve komplike olması, bütün finansal ve tutar üstüne etkileri incelendiğinde, bankaların oldukça mühim bir göreve sahip oldukları gözlenmiştir (Takan ve Boyacığolu, 2011: 2).

Bankalardaki sistem, ilk olarak kurumsal ve sağlam bir alt formu bulunmayan, şimdilik başlangıç evresinde olan, zayıf ekonomilerin, fon transfer düzeninin daha verimli işlediği bir düzen şeklinde ifade edilmektedir (Öztürk, Barışık ve Darıcı, 2010: 96).

Levine (2002: 2) ‘ye göre, bankalardaki sistemde bankaların şu şekilde pozitif tarafları ifade edilmektedir;

- Kurumlar ve idarecileri hususunda veri sahibi olmak ve bu şekilde anapara aktarımına ve kurumsal bir idareye katkı sağlamak,
- Vakit ve nakit tehditlerini kontrol altına almak ve bu şekilde yatırımları ve iktisadî büyümeyi arttırmak,
- Ölçek ekonomiden yararlanmak için piyasaya hareket kazandırmak.

Bankalardaki finansalda para transferi için kullanılan malî varlıklar ve borçlar

bankaların topladığı yatırım ve vermiş oldukları kredilerden meydana gelmektedir. Böylece bankalar uzun dönemli parasal desteği verebilmektedir. Örnek olarak Almanya ve Japonya'da banka temelli malî düzen sağlanmış olup, bankalar uzun dönemli mevduat işlemlerinde kayda değer bir görev almışlardır (Özşahin, 2011: 17).

Bahsedilen iki sistemin de etkili biçimde yürütülmesi malî kuruluşların aracılık organizasyonlarında ne kadar ileri olduğu ile doğrudan alakalıdır. Banka temelli sistem Gökten vd., (2008: 126),' ne göre direkt olmayan bir para desteği yöntemidir. Fon talep edenler ile fon arz edenlerin direkt olarak buluşamadıkları bir düzendir. Üç çeşit aktörün görev aldığı bu modelde aracı bankalar, girişimci ve tasarrufların nerede değerlendireceklerinin hakkında bilgi sahibi olmayan yatırımcılar bulunmaktadır. Bu durumda tasarrufa sahip bölümler girişimciler hakkında yeterince bilgi sahibi değildir. Onlar için girişimcilerden veri derleme uygulamalarını bankalar yapmaktadır.

1.1.2 Piyasa Temelli Finansal Sistem

Bankalardaki finansal bahsettiğimiz gibi, bankaların finansal sistemleri içerisindeki hissesi yüksekken, pazar bazlı finansal sistem açısından anapara piyasalarının seviyesi daha yüksektir.

Bilhassa gelişmiş ülkelerdeki kurumsal kuruluşlar, uzun dönemli para desteği gereksinimlerinin büyük kısmını sermaye piyasasından sağlamaktadır. Ülkemizde de buna benzer bir şekilde, bilhassa son kırk sene içerisindeki piyasa temelli bir düzen oluşumundan bahsetmek mümkündür. Buna göre geniş çaplı kurumsal kurumlar kısıtlı dahi olsa sermaye piyasalarına borçlanmaya başlamıştır.

Sermaye piyasaları temelde uzun dönemli fon arz edenler ile talep edenlerin buluştuğu piyasalar şeklinde ifade edilebilir. Başka bir deyişle, tasarrufların bono, tahvil ve hisse senedi vb. malî varlıklara çevrilebilmesi bunun yanında, menkul değerlerin de nakde çevrilmesine imkan sağlayan bir etkinlik şeklinde ifade edilebilir (Akgüç, 2011: 51).

Borsalar, piyasa temelli finansal sistemler ve yatırım hissedarları vb. anapara sektörü kurumlarının daha verimli olduğu ekonomilerde, malî tutarlılığın öğesi olan büyüme seviyelerini banka temelli sistemlerin olumlu şekilde etkilediğini savunan fikirler de bulunmaktadır (Öztürk, Barışık ve Darıcı, 2010: 96). Piyasa temelli finansal sistemler

pek çok malî değer kullanılarak, banka esaslı finansal sistemlere göre fon transferini gerçekleştiren malî değer çeşitliliği de daha fazladır. Gale ve Allen (2000: 29) tarafınca piyasa esaslı malî düzen, AngloSakson modeli şeklinde ifade edilmektedir.

Piyasa esaslı finansal sistemlerin, kısa dönemli etkileri daha yüksektir. Çeşitli modeller incelendiğinde, piyasalar ve malî aracılar karşılıklı biçimde gelişiminde destekleyici durumdadır (Ang ve Mckibbin, 2005: 7).

Levine'e (2002: 2) göre piyasa temelli sistemin yükselme üstüne pozitif etkileri üç maddede sıralanmaktadır;

- Tehdit idaresini rahatlatır,
- Kurumlu büyük ölçüde değerlendirmeye yönlendirir. Çünkü piyasalarda büyük ölçekli uygulamalar yaparak bu verilerden kazanç sağlamak kolaydır,
- Devralmaları kolaylaştırarak, kurumun idaresini geliştirmeye yardımcı olmaktır.

Bahsedilen iki finansal sistemin de malî tutarlılığın sağlanmasına dair bilhassa malî kuruluşların aracılık etkinliklerinin etkin ve sağlam biçimde uygulanmasının zorunluluğu ön plandadır.

1.2 Kavramsal Açıdan Banka ve Bankacılık Sektörü

1.2.1 Bankacılığın Tarihçesi

İktisat, limitli kaynakların limitsiz insan gereksinimlerini gidermek için var olmuş bir bilim alanı olup, takas olgusu da finansta neden-sonuç bağını yaratmıştır. Takas olgusunun somut tanımı olan para olgusu literatürde devlet tarafından yapılan ve üstünde itibari değeri yazan kağıt veya da metal olan ödeme vasıtası olarak bugüne kadar saklama ve kullanım ve biçimiyle banka kavramı olarak kullanılmıştır. Para, finansal yaşamın yürümesine katkı sağlayan itibari değeri yardımıyla bankacılık piyasasında benzer imalatların dolaşımının hızlanmasında ve çeşitli ürünlerin gelişimine devamlı olarak destek vermektedir. Bundan ötürü bankacılık olgusunun zaman

içerisindeki gelişimi para olgusunun gelişimiyle beraber olmuştur. Sıcak para olgusu, ödenek verenlerin ticarî faaliyetlerini sürdürmek veya artırmak için tarih boyunca bankacılık etkinliklerine dahil edilmiştir.

Geçmiş dönemlerde bankacılık kavramının gelişimine değinecek olursak, para kavramıyla bankacılık sektörünün birbirlerine temelden bağlı bir gelişim yaşadıklarını görürüz. Bankacılığın gelişimi, para olgusunu para olgusundaki değişme de bankacılık etkinliklerini karşılıklı biçimde etkileyerek günümüzdeki seviyeye gelmiştir (Eyüpgiller,1979: l8).

Sümerler zamanında kurulan Oruk sitesi civarında yer alan ilk uygarlıklardan birinde M.Ö. 3500 senesinde kurulan maket ismindeki dinsel kurum, tarihteki ilk banka kurumudur. Maketteki rahipler tarihte ilk borç verenler kimselerdi. Bu rahiplerin, zengin olan maketlerde harman vakitlerinde ödenmek için, diğer ekipmanlar ve tohum alımı için, çiftçilere ilk zamanlarda benzer, sonrasındaysa kredi sundukları görülmüştür. M.Ö.

2. Yüzyıldan sonra, Roma'da 'argentari' ismindeki özel bankacılar ve 'nummular' adında para değiştiren kişiler bulunmaktaydı.

Geçmiş zamanlarda hükümdarların saraylarıyla mabetlere verilen ayniyat ya da nakit bankacılık tarihinin ilk adımları şeklinde değerlendirilmektedir. O dönemlerde güvenilir sayılabilecek tek yer buralardı. Biri içinde yer aldığımız dünyanın, ötekisi ise ölümün ardından gidilen dünyayı simgelemesi bakımından halka güven veriyordu. Ancak tevdiat uygulaması daha çok talan ve hırsızlıktan değerli mallı korumak için yapılıyordu. Emanet edilen eşyaların kullanım hakkının bulunduğuna rastlanmamıştır. Bankacılık sektöründeki değişime uğrayan ilk kanunları Babil'de (M.Ö. 2067-2025) Hammurabi zamanında görmekteyiz. Hammurabi kanunlarında, direkt olarak bankacılıkla alakalı olmasa dahi,

1) Komisyon mukavelesi

2) Para ikrazı

3) Emtia tevdiatı

İle alakalı yasalar bulunmaktaydı. Babil uygarlığının sahip olduğu evrakların içerisinde yer alan kil levhalardan üstünde faizle gümüş istikrazına yönelik senetler bulunmaktadır. Bu levhalar birkaç nüsha halinde yazılır ve pişmesinin ardından biri mabette ya da şehrin evrak arşivlerinde (mahzenlerinde) saklanır, kalanlar da ilgili kişilere teslim edilirdi. Mısır'da bankacılığın gelişimi Büyük İskender'in (M.Ö. 356-323) Mısır'ı almasının ardından M.Ö. IV. Yüzyılda görülmektedir. Eski dönem Mısır'da "mürekkep faiz" ini yasaklayan kanunlar bulunmaktadır. Batlamyüs (Ptolemaeus) döneminde (M.Ö. 127- 51) bankacılık devletin kontrolü altındadır. Bu da bankacılık dalındaki bireysel kurumların kullanılmaması anlamındadır. Fakat ülkenin Roma'lılara geçmesinin ardından özel bankerler tekrardan ortaya çıkmaktadır. Roma ve Eski Atina'nın ilk bankerleri özellikle sarraflıktan kazanıyorlardı. Eski Yunanlılar tarafından faiz mubahtı kayıt altına alınmıyordu. Bilhassa M.Ö. IV. Yüzyılda bankerlik etkinliklerinde gelişim gösterdiği görülmüştür. Yunanistan'daki mabetler bile banka rolündedir, kişilerin buraya tevdi ettiği paralar diğerlerine ikraz edilmekteydi. O zamanlar Atina'da "Pazion Bankası" meşhurdu. Bankerlere Atina'da Trapezite, Roma'da Argentraji (gümüş taciri) denilmekteydi. Hem Atina'da ve hem de Roma'da bankacılık kontrolüne bağlı şekilde, mevduat, kasa ve yevmiye kayıtları tutmaya ve gerektiğinde bunları sunmaya zorunluydular. Ticaretin kayıt altına alınmadığı bu zamanda bankaların kontrol edilmesi göze çarpmaktaydı. Politik açıdan toplayıcı rolü, Roma'nın ticari açıdan da bir merkez durumuna gelmesini sağladığı için, Roma bankerlerinin işlerinde genişlemeler meydana gelmiştir. M.Ö. III. Yüzyıldan sonra para konuları bir düzene oturduktan sonra iç ve dış ticarî takaslarda değerli gelişmeler yaşanmıştır. Geçmiş dönemlerde ilkel biçimde de olsa, para transferine, değişim işlerine, kişiye yazılan çeklere denk gelinmiştir. Ancak iskonto ve poliçe işlemlerine bu dönemde rastlanmamıştır. Poliçe uygulamaları orta çağda, iskonto işlemleriyse sonraki dönemlerde görülmüştür. Germen akınlarının sebep olduğu şüpheci dönemde bankacılık ve ticarette duraklamalar yaşandığını görmekteyiz. Haçlı seferlerinin de ilk zamanlar benzer biçimde ters etkileri olmuştu, ancak sonrasında batı ve doğu arasında bağların gelişmesine, para transferi uygulamalarının daha sık kullanılmasına ve bankacılık olgusunun gelişimine zemin hazırlamıştır (Eyüpgiller, 1979: l9).

Türk bankacılık tarihinde değindiğimiz 1980 sonrası piyasada yaşanan değerli gelişimler; yabancı bankalardaki rekabetin artması ve etkinlik hacminde kayda değer bir

yer edinmesi, sermaye ve para piyasalarının gelişimi, yabancı parayla yapılan uygulamaların denetimsiz kalması, bilgisayarlaşma ve otomasyon seviyesindeki yükseliş, yeni bankacılık yöntem ve araçlarının kullanımı, verilen ürün ve hizmetlerdeki yenilikçilik ve çeşitlendirme ve uluslararası uygulamaların arttırılması, uluslararası mali sektörle birleşme çabaları bankalar tarafınca yeni mali kuruluşların yaratılması, bankacılık piyasasındaki şeffaflık, hizmet içi uzmanlaşma ve eğitim vb. gibi temel başlıklar altında derlenebilir (Aksoy 1998: 392).

1980 ve sonrasında bankacılıkta yaşanan nitelikler ve gelişmeler şu şekildedir.

- Bankaların faaliyetlerinin kalitesindeki zayıflama tehdidi arttırmıştır. Bundan dolayı bankalar tehlikesi az kredileri (bireysel kredilere) kullanmayı tercih etmişlerdir,

- Tasarruf sahiplerinin elindeki seçeneklerin çoğalması iç malî piyasada bankaların hislerini azaltmıştır.

- Türk bankacılık sistemindeki alışılagelmiş bankacılık (mevduat - kredi) görevindeki gerilemeye fonvard, akreditif, opsiyon, teminat mektubu, futures gibi bilânço haricindeki etkinliklerini çoğaltarak yanıt vermiştir.

- Devlete ait açıklarının iç borçlar yardımıyla finanse edilmesi, devlet tahvillerinden vergi alınmaması, bankaları kamu tahvili satın almaya iterek kendileri için tehlikesiz ve kolay kazanç olanağı sunmuştur.

- Bilgisayar ve otomasyon sahasında görülen teknolojik gelişmeler 1980'li senelerde Türkiye'de haberleşme ve bilgilenme harcamalarını hızlı şekilde düşürmüştür. Verilere daha hızlı ve daha ucuz erişildiği için, bankaların veri toplamada ve ödünç alıcıları yönlendirme konusundaki avantaj sahibi konumunda değişim görülmüştür.

- Bankaların kısa dönemli anapara ihtiyaçlarının giderilmesi ve anaparadan artanları değerlendirmek için TCMB tarafından interbank kurulmuştur.

- Az şubesi bulunan toptancı banka miktarında artış görülmüştür

- Mevduatlara olumlu faiz verilmesinden ötürü mevduatlardaki maliyetler yükselmiştir.

- 1980'li senelerin ardından TCMB kredilerinin banka kaynaklan içerisindeki hissesinde gitgide azalma yaşanmıştır.

- 1988 senesi Ağustos ayından sonra döviz kurlarının sektör koşullarına yakın bir şekilde belirlenmesi gözetilerek, Merkez Bankasında efektif ve döviz piyasaları da açılmıştır.

- 1994 senesinde Türkiye'de yaşanan mali krizden sonra alınan 5 Nisan Ekonomik İstikrar Tedbirleri Kararı'nın ardından, bankacılık sektöründe oluşabilecek genel bir krize engel olmak için, bankalardaki faiz ve mevduatlara % 100 Devlet garantisi konulmuştur.

- 1999 senesinde holding bankası olan Egebank, Sümerbank, Yurtbank, Esbank, Yaşarbank olarak toplamda beş bankanın paylarının hepsi TCMB yönetimindeki TMSF'ye aktarılmıştır,

- 2001 senesinde Garanti Bankası'na ait Körfezbank ve Osmanlı Bankası, Oyak Bank'a ait; Ulusalbank, Egebank, Yurtbank, Sümerbank, Bank Kapital ve Yaşarbank birleşmiştir.

- 1999 senesinde 4389 sayılı Bankalar Yasası çıkartılmıştır. Yeni yasada yer alan en mühim değişimlerden birisi BDDK'nin "Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Komitesi" kurulmasıdır. Bu komite; bankaların düzgün şekilde kontrol edilmesi, bankaların açılması ve bankaların tasfiyeleri hususlarında geniş çaplı izinlere sahiptir.

- 2000 senesinin Kasım döneminde kısa vadeli bir kriz yaşanmıştır. Kriz sırasında, gündelik repo faiz seviyeleri % 2000'e kadar yükselmiştir.

1980 senesinin sonrasında bankacılık piyasasında, esnek kur politikaları, yeni bankaların açılmasına izin verilmesi, döviz işlemlerinde serbest olunması, tasarrufları finansal sisteme kazandırmak için kullanılan olumlu reel faiz, sektörün yabancı banka

rekabetine açılımı bankacılık sektörünün hızlı şekilde büyümesini sağlamıştır. Bu gelişimlere paralel şekilde bankalar da hizmetlerinde genişlemeye gitmiştir. Bankalar yükselen seviyelerde uluslararası sektörde iştigal etmiş, factoring, leasing, swap gibi yeni finansal yöntemleri uygulamaya koymuştur. Bankacılık sistemlerinin uluslararası piyasaya açılımı bankaların uygulamalarını modernize etmelerine sebep vermiş, 1990 senesinden itibaren dijital bankacılıkta verimli seviyeye ulaşılmıştır.

Özetle bahsettiğimiz bu zamanda, farklı ülkelere dair mali kurumların ülkemizde şube açarak eylemde bulunmayı seçtikleri gözlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, bankacılık sektörü ülkemizin dış dünyayla birleşmesinde kayda değer bir alan konumuna gelmiştir (Ergüneş, 2008: 222).

1.2.1.1 Dünyada Bankacılık Sektörünün Gelişimi

Bankacılık uygulamalarının M.Ö. 2000'li senelerde ilk olarak Babil'de yaşandığı öngörülmektedir. Banka hukuku tarihçileri, ilk bankacıların rahipler, ilk bankaların ise tapınaklar olduğunu ifade etmektedirler. Banka terimi İtalyanca tezgah, masa manasındaki "Banko" sözcüğünden gelmektedir.

Bankacılık, 17. ve 18. yüzyılda bilhassa Avrupa'da gelişim göstermeye başlamış ve sonrasında yayılmıştır. 18. yüzyılla 20. yüzyıl arası Avrupa'da merkez bankacılık sistemine geçirilerek ve bankalara dair hukuki düzenlemeler yapılmıştır.

Amerika'nın keşfedilmesiyle beraber Amerika ve Avrupa'da kullanılan sikkelerin farklı değerlere sahip olmasından ötürü uluslararası ticaret olumsuz şekilde etkilenmiştir. Bundan ötürü, hesaplarını sabit bir değerli maden üstünde tutan ilk banka olan Amsterdam Bankası 1609 senesinde açılmıştır. Devlete para sunması sebebiyle ilk merkez bankası olma niteliği "Bank of England" a aittir. Belirli bir kıymet sözü verilmiş lisans dağıtarak sektörden para toplayan İngiltere Bankası, yatırımcıların faizlerden kazanç edinmesine imkan vermiştir. 19. yüzyılda Avrupa'da İngiltere Bankası'nı rol model alan bankalar açılmıştır. Fransa'da "Banque de France" 1848'de para basma yetkisi almıştır. ABD'de "National Bank Act" 1863 senesinde banknot çıkarma yetkisi verilmiştir. 1921'de Sovyet Rusya'da açılan "Gosbank" emisyon iznine sahip bunun yanında kredi veren tek malî kuruluş şeklinde tarihe geçmiştir" (Tepegöz, 2012: 4).

1.2.1.2 Türk Bankacılığının Tarihi Gelişimi

1923 senesinde yapılan I. İzmir Finans kongresinde alınan kararlar ışığında Türkiye'deki ekonominin istenen şekilde gerçekleşmesi için ulusal bankacılık olgusunun zorunluluğuna değinilmiştir. Alınan bu kararla beraber 1924 senesinde ülkenin ilk bankası Türkiye İş Bankası açılmıştır (Er, 2009: 3).

Bilhassa 1923 senesinde cumhuriyetin ilanının ardından gelen zamanlarda özellikle ilk on senelik zamana bakıldığında; 1924 senesinde Türkiye İş Bankasının kurulmasının ardından 1924 senesinde Ziraat Bankası anonim hissedar konumuna gelmiştir. 1925 senesinde Maadin ve Sanayi Bankası, 1926 senesinde Eytam ve Emlak Bankası, 1930 senesindeyse Merkez Bankası açılmıştır. İkinci dünya savaşından evvel 1929 senesinde görülen dünya çapındaki beraber Türkiye'de büyük bankaların etkinliklerinde de aksamalar görülmüştür. Bu anlamda cumhuriyetin ilk zamanlarında eyleme geçen bankalardan bugüne yalnızca sekiz tanesi eylemlerine devam edebilmiştir (Parasız, 2007, 20).

1929 senesinde yaşanan küresel krizin ardından konulan özel yasayla beraber 1933 senesinde İller ve Sümer Bankası, 1935 senesinde Etibank, 1938 senesinde Deniz Bank ve Halk Bank açılmıştır. Bu anlamda açılan Sümerbank, endüstriyel kalkınmaya katkı sağlamak; Halk Bankası, küçük çaptaki zanaatkâr ve esnafların geliştirilmesi için kredi olanağı amacıyla açılırken; İller Bankası lokal idareleri kuvvetlendirmek, illere dair imar plânlarını oluşturmak, elektrik-havagazı, su, kanalizasyon gibi altyapı sistemlerinin sunulmasının haricinde orta ve uzun dönemli krediler ile finanse etmek için açılmıştır. Bütün bu bankaların haricinde Denizbank ise yabancıların ve Türklerin sahip olduğu liman kuruluşları arasındaki posta işlemlerini devam ettirmekle beraber şehir içindeki deniz transfer uygulamalarının yürütülmesi, ülkede limanlarındaki işlerin devam ettirilmesi için kurulmuştur. Bunun yanında 1930'lü senelerde çalışan tek şubesi olan lokal bankaların bu zamanlarda varlıklarına son verdiği de gözlenmiştir (Parasız, 2007: 21).

1945 senesinden sonra ülkemizdeki ekonomide devletçilik prensiplerinden vazgeçilerek sanayiye dair hazırlanan yeni oluşumlar ışığında özel sektörde yeni hedefler belirlenmiştir. Bu anlamda oluşan kredi gereksinimi sağlamak için mühim rolü olan

bankacılık tarihinde kayda değer gelişmeler görülüp 1944 senesinde Yapı ve Kredi Bankası, 1946 senesinde Garanti Bankası, 1948 senesinde Akbank, 1950 senesinde Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası, 1954 senesinde Vakıflar Bankası ve 1955 senesindeyse Pamukbank kurulmuştur (Er, 2009: 136).

1963 senesinden sonra yürürlüğe giren kalkınma plânlarıyla beraber tekrardan şekil alan sanayileşme teknikleri ithal edilerek endüstriyel malların ülke dahilinde imal edilmesini hedefleyen yabancı ikameci bir form içine sokulmuştur. Söz konusu bu zamanda bankacılık sektörü devlet denetimi altında devam ettirilmiştir. Bu zamanda devlet tarafınca yabancı bankaların haricinde ticari bankalarının da açılmasına yetki verilmeyerek mevcut bankalar da kapatılmıştır. Kalkınma plânlarıyla beraber bu zamanlarda beş tane sınai bankasının haricinde iki tane de ticari banka açılmıştır. 1960-1980 arasında ülkemizde açılan bankaların kurulma zamanlarına bakıldığında 1962 senesinde T.C. Turizm Bankası, 1963 senesinde Sınaî Yatırım ve Kredi Bankası, 1964 senesinde Devlet Yatırım Bankası, 1968 senesinde Türkiye Maden Bankası ve 1976 senesindeyse Devlet Sanayi ve İşçi Yatırım Bankası kurulduğu gözlenmiştir. 1960-1980 arasındaki dönemde Amerikan-Türk Dış ticaret Bankası ve Türk-Arap Bankası kurulmuştur (Türkiye Bankalar Birliği, 2008: 6).

1985 senesinden sonra yürürlüğe konan 3182 sayılı Bankalar Kanunu takibinde ülkemizde bankacılık sektörü uluslararası koşullarda yürütülmüştür. Bu anlamda tekil düzen hesap plânı uygulanmaya başlamış, bilânçolar dış kontrole eklenerek ve sigorta fonları oluşturulmuştur. Bunun yanında bahsedilen bu zamanda ülkemizde bankacılık sektöründe çok miktarda yabancı ve yerli banka kurularak serbest rekabete yetki verilmiştir (Keskin vd., 2008: 14).

1990'lı senelerde ise bankacılığa dair uluslararası boyutta kayda değer gelişmeler görülmüş ve bu gelişmeler ışığında Türk bankacılık sistemi ve uluslararası mali sistem arasında birleşme yaşanmıştır. Bunların yanında 1980-1990 seneleri arasında ülkemizde yabancı ve yerli bankaların malî iştigal seviyesi %45'ken bu seviye 2000 senesinde %34'e düşmüştür (Parasız, 2007: 25).

2000 ve 2001 senelerinde Türkiye'de yaşanan finansal krizler sonrasında finansal durumları ve kâr etkinliklerini negatif şekilde etkilenen bankacılık sektörü, içerisinde

yer aldığı bu sorunlardan sıyrılmak için 2001 Mayıs'ında "Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Programı" faaliyete geçmiştir (Ersoy, 2008: 33).

2004 senesinde başlatılan Avrupa Birliği ile yapılan görüşmeler ışığında yurt dışı fonlarının ülkemizde gelişiyle beraber mali piyasada pozitif gelişimler görülmüş ve anlamda 2005 senesinden sonra yabancı kökenli banka miktarında artış görülmüştür (Apak, 2006: 28).

2008 senesinde uluslararası boyutta yaşanan mortgage kriziyle beraber, krizin etkileri Türkiye'de öngörülen şekilde finansal boyutta olmamıştır. Mortgage krizinden bankacılık piyasasının etkilenmemesinde en büyük etken BDDK'nın önerileri ve finansal kurmaylar tarafınca alınan tedbirlerdir.

Ülkemizdeki bankacılık eylemlerinin yasalarla beraber devam ettirilmesine kronolojik şekilde bakıldığında ilk olarak karşımıza çıkan 1936 senesinde yürürlüğe konan 2999 sayılı Bankalar Kanunu ve 1958 senesinde yürürlüğe konan 7129 sayılı Bankalar Yasası'dır. Bunların haricinde ülkemizde bankacılık faaliyetleri sırasıyla 1983 senesinde Bankalar Hakkında 70 sayılı Yasa Hükmünde Kararname ve 1985 senesiyle hayata geçen 3182 Bankalar Yasası, 1999 senesinde 4389 sayılı Bankalar Yasası ve son olarak 2005 senesinde hayata geçen 5411 sayılı Bankacılık Yasası ile devam etmiştir (Battal, 2007: 34).

1.3 Bankacılık Sektöründe Yer alan Banka Türleri

1.3.1.1 Merkez Bankaları

İlk olarak 1694 senesinde İngiltere'de karşımıza çıkan (İngiltere Bankası) emisyon bankalarına bugün merkez bankası olarak bilinmektedir. Merkez bankaları tarafından sağlanan uygulamalar büyük oranda devletle beraber çalışmayı gerektirmektedir. Bundan dolayıdır ki birçok ülkede merkez bankaları devlet tarafınca kurulmaktadır.

Direkt olarak kredi sunamayan ve halktan mevduat alamayan merkez bankaları sistem içinde yer alan öteki bankaların ve devletin finansal gereksinimlerini giderir. Takip edilen mali politikalar dahilinde kredi ve para hacmini düzenlenmek, banknot çıkartarak ülke ekonomisine destek vermek, bankaların mevduatlarını ve nakitlerini korumak,

devletin hazine işlemlerini ve finansman rehberliğini yürütmek, ülkedeki döviz ve altın rezervlerini gözetmek, uluslararası ödemelere aracılık etmek, bankalara reeskont vasıtasıyla kredi sunmak merkez bankalarının öncelikli görevlerindedir. Türkiye'de, T.C. Merkez Bankası (1930) bütün bu vazifelerinin haricinde, dış ticaret hususlarında Maliye Bakanlığını temsil etmek, haftalık para ve bültenlere dair listeler hazırlamak ve hazine veznedarlığını da yapmaktadır.

Merkez Bankasının Temel Vazife ve İzinleri şöyledir:

- Türk lirasının dahili ve harici değerini gözetmek için gereken önlemleri almak ve kur rejimini tespit etmek,
- Menkul değer akışı, ödeme ve anlaşma düzenlerini oluşturmak ve bunların sürekliliklerini sağlamak,
- Mali sistemde istikrar sağlayan, döviz ve para piyasalarıyla alakalı düzenleyici önlemleri almak,
- Türkiye'de banknot ihracı sadece Banka'ya aittir.
- Devletle beraber enflasyon amacını belirler.
- Yasada tespit edilen para politikası öğelerini kullanmaya, uygun bulduğu öteki para politikası öğelerini de kullanmaya izinlidir.
- Son mevkii olarak bankalara kredi verme işlemlerini yürütmektedir.
- Parasal piyasaları takip etmek için bankalardan, finansal kuruluşlardan ve öteki kurumlardan veri toplamaya izinlidir (Ongur, 1982: 27).

1.3.1.2 Yatırım Bankaları

Yatırım bankaları büyük ölçekli işler yapan endüstriyel kurumlara ya kendi başına ya da bir sendikanın mensubu olarak uzun dönemli kalıcı para imkanı veren ve menkul değer ihracı eden finansal kurumlardır.

19. yüzyılda gelişim gösteren ticaret ile beraber bireysel kazanımların artması yatırım

bankalarının oluşmasına sebep olmuştur. Yatırım bankaları kalkınma ve ticarî kurumlarla, devlet faaliyetlerinin yatırım ve anapara gereksinimlerinin giderilmesine destek veren kurumlardır. Bahsedilen kurumların tahvilat ve esham alım satımlarını gerçekleştiren yatırım bankaları, bunların yanında bu senetlerin ihzar, taahhüt ve piyasaya sunulma eylemlerini de gerçekleştirir. Bazı ülkelerde (ABD gibi) sadece aracı olan yatırım bankaları, bazı ülkelerde de tahvilat ve eshamı kendi satın alarak (Almanya, Fransa gibi) ve pazarlayarak eylemlerini gerçekleştirirler. Türkiye'de sermaye piyasası gelişmediği için gerçek manada bir yatırım bankası örneği verilememektedir (Şakar, 200l: 25).

1.3.1.3 Katılım Bankaları

Katılım Bankaları Komitesi, Bankacılık Yasası istinaden kurulmuş kanunlara uygun devlet kuruluşu niteliğindedir, ülkemizde iştigal eden katılım bankaları Katılım Bankaları Birliği mensubu olmak, Birlik Statü yasalarına uymak ve Birliğin tarafından alınan kararlara uymakla yükümlüdürler.

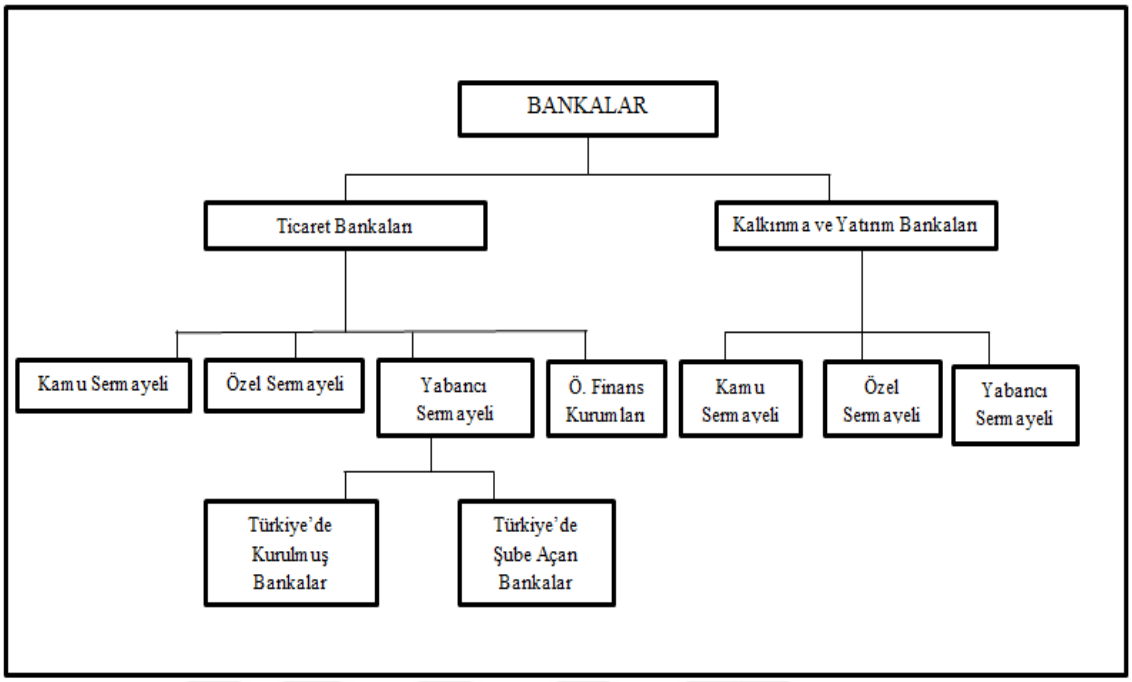
Katılım Bankaları finansal piyasada çalışan, gerçek ekonomiyi düzenleyen ve bankacılık hizmetleri veren kurumlardır. Katılım Bankaları, tasarruf sahiplerinden aldıkları fonları, faizsiz para desteği ilkeleri çerçevesinde sanayide ve ticarette kullanarak, elde edilen zarar ya da kârı tasarruf sahipleri ile paylaşmaktadırlar. EURO, TL ve USD olarak vadeli hesaplarda toplanan fonlar, kurumsal para desteği, kişisel para desteği, malî kiralama, zarar ya da kâr ortaklığı metotlarıyla değerlendirilmektedir. Sanayi ve ticaretin gereksinim duyduğu hammadde, yarı mamul ya da mamul madde, varlık, ekipman ya da her çeşit aracın temin edilmesi bu metotlar yardımıyla olmaktadır. Katılım Bankaları nakit kredi vermezler, fakat halkın gereksinim duyabilecekleri bankacılık hizmetlerini sağlamaktadır. Katılım bankalarının oluşum sebebi ve Altın Kuralı "Faizsizlik Prensibi''dir.

"Faizsizlik Prensibi''nin temeli de;

Fon toplarken "sabit bir gelir" için söz vermemek,

Fon kullandırırken nakit kredi vermeyip, ürünü "peşin alıp vade ile satmak"tır.

Şekil 1. Türkiye'de Bankaların Sınıflandırılması

Kaynak: Altan M., Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık, İstanbul, 2001: 62

1.3.1.4 Ticari Bankalar

Ticari bankalar Türkiye'deki bankacılık sistemine uluslararası koşulları getiren dünya çapındaki benzerlerinden ziyade ekonomiye yaşam veren ve ekonominin güçlü olması için çalışan bankalardır.

Büyük ölçekli gelişimlerin görüldüğü Türk bankacılık piyasasında bankacılığa uzun dönemli bakanlar diğer bir ifadeyle kurumsal, perakende ve kişisel bankacılık sahalarında belli bir sektör hissesine haiz ve bu hususta evvelden gereken teknoloji ve alt yapısal yatırımlarını bitirmiş daha tutarlı gelişmeler göstermeleri öngörülmektedir. Yeni durumda tüketici mutluluğuna önem verilecektir.

1.3.1.5 Tasarruf Bankaları

Bilhassa ileri ülkelerde örneklerini gördüğümüz tasarruf bankaları kişilerin küçük ölçekteki tasarruflarını toplayarak işleten kurumlardır. Bu bankalar topladıkları kısa ya da uzun dönemli mevduatlar karşılığında faiz işletirler. Tasarruf bankalarında, tasarruf sahiplerinin hesaplarına yönelik çek kullanım hakları bulunmamaktadır. Bütün ülkelerde kanunlarla kontrol edilen ve düzenlenen tasarruf bankalarının yatırım sahaları

genelde kamu tahvilleri, ipotek mukabili varlık kredileri ve güvenilir kurumların tahvil ve hisse senetleri piyasasıdır. Türkiye'de İstanbul Emniyet Sandığı dışında örnek verilebilecek manada tasarruf bankası bulunmamaktadır.

1.3.1.6 Ziraat Bankaları

Ziraat bankaları toprakla iştigal eden kesime kredi veren ve onlara birtakım tarımsal ekip ve aletlerin sağlanmasında destek veren kurumlardır. Genelde tüm ülkelerde bahsi geçen bankalar devlet kontrolünde ve yardımıyla kurulmuştur. Çiftçi ve köylülerin kısa, orta ve uzun dönemli tarımsal krediye gereksinim hissetmesi, bu kredinin düşük faizli olması, tarımsal gelirlerin yüksek oranda doğa koşullarına endeksli olması, öteki bankaların kredi izleme ve kontrolünün tarımsal kredilerde kullanılmaması gibi sebepler devletin bu sahaya girişine neden olmuştur. Avrupa'daki ülkelerinin birçoğunda tarımsal finansman devletin kurmuş olduğu ve destek verdiği bir merkez bankasının bütün ülkeye yayılmış kooperatifler tarafınca verilmektedir. Türkiye'deki en eski ulusal bankamız olan Ziraat Bankası ve onun gözetiminde yer alan Tarım Kredi Kooperatifleri Ziraat bankalarına verilebilecek en iyi örnektir.

1.3.1.7 Sınai Kredi Bankaları

Kalkınma kredi bankalarının hedefi, kalkınma kurumlarına orta ve uzun dönemli yatırım sermayesiyle işletme sermayesi vermektir. İtalya ve Almanya gibi ülkelerde endüstrinin fon gereksinimlerini ticari bankalar sağlasa da birçok ülkede bunun için kalkınma kredi bankaları oluşturulmuştur. Bilhassa gelişim gösteren ülkelerin sınaî çabalarında sınaî kredi bankalarına büyük görevler düşmekte, bu sebeple de, devlet tarafınca destek almaktadır. Türkiye'deki kalkınma kredi bankalarına misal olarak, 1950 senesinde yabancı sermayenin de yardımıyla açılan Türkiye Sınaî Kalkınma Bankası'nı ve 1963 senesinde büyük ölçekli ticari bankaların yardımıyla açılan 'Sınaî Yatırım ve Kredi Bankası'nı örnek verebiliriz.

1.3.1.8 Halk Bankaları

Genel olarak kişisel çabalar ve el emeğiyle çalışan, küçük tüccar ve zanaatkarların orta dönemli ekipman ve araç kredisi ile, kısa dönemli faaliyet kredisi gereksinimine destek veren kurumlardır. Öteki bankaların küçük ölçekteki kredi taleplerini maliyetli ve

tehlikesi görmesi, birtakım halk bankalarının ve bağış sandıklarının meydana gelmesine sebep olmuştur. Genelde kooperatifler vasıtasıyla kredi sağlayan halk bankaları bunların yanında kooperatifçiliğin gelişmesi için de katkı da bulunmaktadır. Türkiye'deki küçük tüccar ve zanaatkarların kredi gereksinimlerini Esnaf Kefalet Kooperatiflerinin vasıtasıyla Halk Bankası sağlamaktadır (Urgancı, 1982: 77).

2 TİCARİ BANKALARIN TEMEL FONKSİYONLARI, BANKALARDA FON YÖNETİMİ VE KARLILIK ANALİZİNDE ETKİN FAKTÖRLER

2.1 Ticari Bankalar

Ticari bankalar Türk bankacılık düzenine uluslar arası normları getiren dünyadaki örneklerinden daha fazla ekonomiye hayat veren ve finansın kalkınması vazifesini devam ettiren bankalardır.

Büyük gelişimlerin görüldüğü Türk bankacılık piyasasında bankacılıkla uzun dönem ilgilenenler diğer bir ifadeyle kurumsal, perakende ve kişisel bankacılık dallarında belli bir sektör hissesine sahip ve bu hususta eskiden gereken teknoloji yatırımlarını ve alt yapı çalışmalarını bitirmiş bankaların tutarlı gelişme göstermeleri öngörülmektedir. Bugünün ortamında tüketici mutluluğu önemlidir. Bankaların üretici mamullerle ve dağıtım yollarıyla tüketiciye olan yakınlık seviyesini yükseltmesi rekabet ortamında başkalaşma yaratacaktır (Akhan, 2000: 13).

2.1.1 Ticari Bankaların Önemi

Devletin para düzenini organize eden ana unsurlar genelde merkez bankası, devlet ve ticari bankalardır. Ticari bankalar ilk olarak kar amacı olan kurumlardır. Bu bakımdan öteki kurumlara benzemektedirler. Bilhassa anapara sektörü gelişmiş devletlerde grup ve bireylerin paralarını yatıracakları birçok yer bulunmaktadır. Bunların birçoğu banka adıyla (tasarruf bankaları, ticari bankalar, yatırım bankaları vb.) bilinmektedir. Ticarî bankaları öteki kurum ve bankalardan ayırt edici nitelik "vadesiz mevduat" toplamasıdır. "Ticarî banka" tanımı ilk olarak 19.yy'da İngiltere'de kullanılmıştır. O zamanlar ticarî bankaların en önemli özelliği, toplamış oldukları paraları kısa dönemli ticarî fonlarda kullanmalarıdır. Bugünün ticarî bankalarının birçoğu kısa dönemli ticarî kredilerin haricinde, her sektöre yönelik orta ve uzun vadeli krediler de sağlamaktadır. Bu sebeple vadesiz mevduat sağlayan ve çek hizmeti sunan bütün bankalar "ticarî banka" tanımı altında toplanabilir. Bilhassa 19.yy'da ivedilikle gelişim gösteren ticaret yaşamı bankacılık sektöründe de etkili olmuş, güçlü ticarî bankalarının oluşmasına ve uluslararası kalite edinmesine sebep olmuştur. Bugün gelişmiş devletlerin büyük kısmının banka sistemlerine az miktarda ticarî banka hakimdir. Örneğin; A.B.D.'de üç

banka, Almanya'da "dört D" şeklinde bilinen dört banka, İngiltere'de "beş büyükler", İtalya'da dört büyük ölçekli mevduat bankası, bankacılıktaki gelişime dair örnek oluşturulabilir. Bankacılık piyasasında yaşanan yoğun rekabet ortamı ticarî bankaların hayatta kalmaları adına gelişimi mecbur hale getirmiştir. Bu mecburiyet anapara eksikliğinden dolayı teknolojideki gelişime uyum sağlayamayan ufak ölçekli bankaların faaliyetlerinin düşmesine neden olmuştur. Böylece neredeyse tüm dünyada, fazla miktarda ve birbirinden serbest şekilde faaliyet gösteren ticarî bankalar, gitgide bu niteliklerini kaybetmiş, yerini az miktarda büyük ölçekli banka kurumlarına ve şirketlere devretmiştir.

Türkiye'deki ticarî bankaların mevduat olarak topladıkları rezervin neredeyse yarısını dahi krediye dönüştürmediği ve dönüştürdükleri kısmını da yüksek maliyetlerle yaptıkları görülmektedir (Parasız, 2000: l30).

2.1.2 Ticari Bankaların Fonksiyonları

Ticarî bankalar bütün devletlerin bankacılık sistemlerinde çeşitli şekillerde örgütlenmektedirler. Örnek olarak ABD'de çok şubesi olan bankalar, hiç şubesi bulunmayan birim bankaları ve grup bankaları şeklinde üç çeşit ticarî banka bulunmaktadır. Japonya'daysa il bankaları ve yerel bankalar şeklinde iki model ticarî banka bulunmaktadır. Kayda değer olan ne şekilde örgütleme olursa olsun ticarî bankaların genel olarak işlevlerinin aynı olmasıdır. Bu işlevler, kaydi para yaratma ve hizmet işlevi şeklinde iki başlıkta değerlendirilebilir.

2.1.2.1 Hizmet Fonksiyonu

Bankalar öteki ticarî kurumlardan farklı biçimde; devlet tarafınca, TMSF ve BDDK tarafınca denetlenmektedirler. Bankalara olan güvenin yitirilmemesi adına ülke otoritesi, anonim kurum konumunda hamle yapan bankaların yurtdışı ve yurtiçi anapara sektörüne destek vererek devlet yararına ve tüketici memnuniyeti prensibine göre uygulanmasını istemektedir. Bankacılıkta yaratılan iş kolları; bölge, idari kurul, şube, genel müdürlük ve dış destekli kısımlardır. Bankacılıkta temel hedef satıştır. Satış odaklı bankalarda şubeleşme özel, perakende, kurumsal ve ticarî şeklinde ayrılmaktadır. Bu biçimde kitlesel bankacılık yapılarak ve hizmet fonksiyonunun bankaların yılsonu

bilânçosunda etkinliği ve ağırlığı net biçimde görülmektedir.

Ticarî bankalar vadesiz veya kısa dönemli para toplama ve bunları kısa dönemli kredi şeklinde vermesinin haricinde tüketicilere birtakım hizmetler de verirler. Bu hizmetlerin birçoğu bankaya gelir sağlar. Buna karşın bankalar bakımından zayiatla sonlanan, ancak tüketici çekmek için yapılan etkinliklere de rastlamak mümkündür. Bankalar bakımından bu hizmetlerin asıl hedefi daha çok para toplamaktır. Daha çok paraysa, daha çok kredi oluşturma gücüdür. Bu sebeple sunulan servisler mevduatın maliyetidir. Etkinlikleri büyük oranda kanunlarla kontrol edilen ticarî bankalar rekabet ortamında avantaj elde etmek adına topluma sundukları hizmetleri geliştirmek mecburiyetindedirler. Gelişen sosyal ve iktisadi hayatın zorunlu bir öğesi haline gelen ticarî bankalar, hizmet sahalarını da, bahsedilen gelişime denk biçimde tazelemek durumundadırlar. Ticarî bankaların sundukları hizmetleri şu şekilde ifade etmek doğru olacaktır:

- Var olan paranın korunabileceği güvenli bir yer sunmak
- Geçerli olan paranın ödenmesi ve toplanması çalışmalarını yapmak,
- Ticarî senetleri iskonto ya da tahsil etmek,
- Katılımcı olmak,
- Borç ve çek uygulamaları yapmak,
- Kambiyo uygulamalarını gerçekleştirmek,
- Havale çalışmaları yapmak,
- Müşteriler için menkul değer alım satımında bulunmak,
- Güvence ve kefalet mektubu sunmak,
- Tüketicilere finansal ve kredi konularında rehberlik etmek,
- Kiralık kasalar sunmak,

- Tüketicilere kredi kartı ve seyahat çeki gibi imkanlar sunmak,

2.1.2.2 Kaydi Para Yaratma Fonksiyonu

Bilhassa gelişmiş devletlerin ticarî bankalarında vadesiz mevduat hesabı açılmasındaki hedef, tüketicilerin paralarını güven altında saklama ve ödemelerinde rahatlık sunma arzusudur. Bu sebeple pek çok ülkede vadesiz para için faiz işletilmez. Ticarî bankalarda bulunan vadesiz paranın bir ödeme vasıtası şeklinde kullanılması, bu hesap üstüne çek verilmesi vasıtasıyla olmaktadır. Bankada vadesiz parası bulunan biri çek aracılığıyla bir diğerine veya kendine ödeme yapılmasını sağlayabilir. Bu şekilde mevduat sahipleri ticarî bankaların sunduğu bu olanakla nakit para kullanmadan satın alma gücü kazanmış olurlar. Bu sebeple vadesiz mevduat hesabına kaydi para ya da banka parası denmektedir. Ticarî bankalar tüketiciye nakit para kullandırmadan satın alma gücünün kayıtlı şekilde hesaba geçmesini sağlarlar. Bu servis çek yöntemiyle yapılmaktadır. Alacak kişinin bankada hesabı bulunuyorsa çek bir değiş-tokuş aracı şeklinde kullanılır. Ödemeler hesaptan aktarılarak (virman) sağlanır. Böylelikle kaydi para oluşturulmuş olur. Çek bunların yanında bankalar arasındaki alacak ve borç bağlarının değiş-tokuş vasıtasıyla nakde gereksinim duymadan halledilmesini sağlamaktadır. Ticarî bankaların kaydi para oluşturma işlevi cari hesap kredilerinde daha fazla belirgindir. Cari hesap kredileri ticarî bankaların devamlı bağlantıda oldukları sınaî ve ticarî kurumlara verdikleri bir kredi çeşididir. Kredi alan kurum bütün krediyi aynı zamanda kullanamaz. Verilen kredi miktarı kadar, krediyi alan kurum için bankada bir cari hesap açılmaktadır. Cari hesap aynı vadesiz para hesapları gibi çalışmaktadır. Kurum için yapılacak her çeşit çek, havale, ödeme ve tahsilâtlarda bu hesap kullanılabilir. Bu şekilde cari hesap kredisi vasıtasıyla kaydi para oluşturulmuştur (Ongur, 1982: 58).

Bankalar toplumdan aldıkları parayı kredi şeklinde sunarak para oluşturan kuruluşlar olup, kredi uygulamaları neticesinde oluşturulan bu paraya kaydi para denmektedir. Bir banka kendine yatırılan paranın belli bir kısmını mecburi karşılık olarak ayırarak kalan miktarın hepsini kredi şeklinde verecektir. Merkez Bankası tarafınca mecburi karşılık seviyesi saptanmakta olup, bu mecburi ayrılan miktarlar bankacılık yasasından dolayı diğer bankalara mevduat olarak verilmesi gereklidir. Mevduat olarak verilen bankada,

mecburi karşılık seviyesini ayırarak arta kalan miktarı kredi şeklinde satacaktır.

Ticarî bankaların kısa dönemli kredi sağlama hususunda uyguladıkları ve kaydi para oluşturdukları bir yöntem de ticarî senetlerdir. Bankalar senede dair bir alacağı komisyon, faiz ve para aktarım bedelini keserek ödemektedirler. Bu kesintiye iskonto denmektedir. Bu şekilde banka bir alacak hakkı satın almış olmaktadır. Bahsedilen senetler ciroya dönüştürülerek nakit para yerine kullanıldıkları gibi alacak, borç ve takas uygulamalarında da kullanılabilir (Urgancı, 1982: 82).

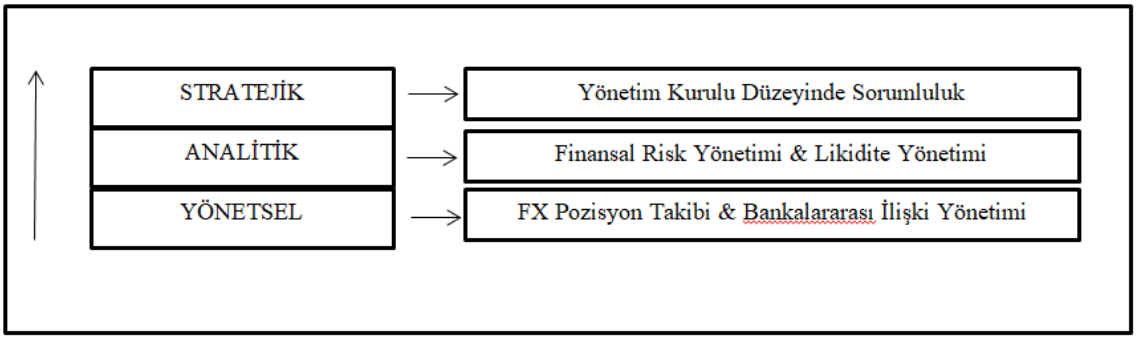
2.2 Ticari Bankalarda Fon Yönetimi

2.2.1 Bankalarda Fon Yönetiminin Önemi

Ticarî bankalardaki fon idaresi kısmıyla hazine idaresi aynı manaları içermektedir. Dünyada bilhassa 90'lı senelerden sonra uluslararası bankacılık ve buna paralel şekilde bankacılıkta fon idaresinin değeri artmıştır. Ekonomik kısımdaki liberalleşmeyle döviz kurlarında, faizlerde ve menkul kıymet ücretlerinde mühim iniş çıkışlar gözlenmiştir.Ekonomik vasıtaların bedellerindeki bu dalgalanmalar, iktisadi tehditlerin çoğalmasına sebep olmuştur (Hull, 2007: 8). Bankalar, gelişen piyasa koşulları ve küreselleşmeyle mühim formsal değişiklik geçirmişlerdir. Bankalarda formsal değişimin en fazla görüldüğü saha fon idaresi (hazine) kısmı olmuştur. Formsal değişim banka idaresinde yeni yöntemlerin, piyasaların ve çeşitli iktisadı mamullerin kullanımını mecburi tutmuştur.

1980 bitiminde, Türk bankaları fon idaresi bölümü kurmaya, döviz ve TL varlıklarını etkili biçimde idare etmeye başlamışlardır. 1986 senesinde açılan TCMB Interbank piyasası, Türk bankacılığında fon idaresini resmen ve uygulamalı olarak başlatan bir piyasa olmuştur. Ülkemizde de 1980 bitiminde, bankalarda yaratılmaya başlanılan fon idaresi kısımları yardımıyla alım-satım odalarında (dealingroom) anapara, uluslararası para ve döviz piyasaları yakinen gözlenmekte ve gelişmeler incelenerek gereken önlemler alınmaktadır. Bankacılıkta fon idaresinden asıl olarak, nakit ve nakit türevi varlıkların idaresi anlaşılmaktadır.

Şekil 2. Bankacılıkta Fon Yönetiminin Önem Sıralaması

Kaynak: CyrstalPozin, "TreasuryEvolves", Journal of Strategic Treasury, Vol:1, 2006, ss. 31-36.

Fon yönetimlerinin değeri sırayla yönetsel, analitik ve stratejik olarak üç temel sahada incelenmektedir. Değişen ve gelişen finansal şartlara göre, fon idarelerinin de değeri giderek artmaktadır. Bankalarda fon idaresinin yükselen değeri çoğunlukla risk idaresi temellidir ve risk idaresine göre genişleyen yükümlülük alanı, fon idaresine analitik ve yönetsel fonksiyonlarının haricinde stratejik bir değer de edindirmektedir.

2.2.2 Bankalarda Fon Yönetiminin Amacı

Bankacılıktaki gelişmeler, bankaların kâr oranlarına yapılan desteğin haricinde, sektöre yeni tehlikeleri beraberinde getirmiştir. Bu tehditlerin içinde faiz, kur ve likidite tehditlerinin önemi artmış; nakit ve sermaye idaresi büyük değer kazanmıştır. Bankanın genel müdürlük kapsamında bulunan fon idaresi kısmının asıl amacı bankanın sermayesini ve piyasa şartlarından doğabilecek kur ve faiz tehditlerini en uygun biçimde idare etmektir. Bu çalışmalar ışığında bankacılıkta fon idaresinin temel olarak beş hedefi mevcuttur (Pozin, 2006: 31-36; Francis, 2000: 10):

Likidite Yönetimi: Bankalardaki likidite idaresi epey değerli ve hayati konumdadır. Bankaların herhangi bir ödeme sözünü veya da mevduat çekilişine dair istekleri sunabilecek potansiyelde olması gereklidir. Gereğinden az likidite sahip olmak aktifler nakde dönüştürülürken değerlerini yitirmesine, kısa dönemli borçlanma esnasında maliyetin fazla olmasına ve tüketici isteklerinin giderilmemesi halinde güven zayiatına sebep olacaktır.

Kârlılık Sağlama: Bankalardaki fon idaresinin en temel hedeflerinden biri de kâr elde etmektir. Bankadaki aktif ve pasif dengesi iyi oluşturularak, faiz gelir-gideri arasındaki fark idaresinin doğru şekilde yapılması hedeflenmektedir.

Risk Yönetimi: Bankaların güvenilirliklerini ve özvarlık yeterliliklerini yitirmeleri doğabilecek mühim risklerdendir. Faalde değer yitimine neden olabilecek en temel riskler kur, faiz seviyesi ve alacak riskleridir. Bankacılık piyasasında varlıklarını risk almadan devam ettiren yoktur, fakat bu risklerin idare edilebilir ve ölçülebilir olması gereklidir. Bankalarda risk idaresi yalnızca iktisadi negatif etkileri azaltmak için değil, kâr elde etmek adına da yapılmaktadır.

Esneklik: Umulmadık durumlara karşı bankaların miktar, dönem ve döviz cinsi çeşitliliği oluşturarak bankanın hasarını en aza indirebilecek ve gelir seviyesini yükseltebilecek esnekliğe sahip olması lazımdır.

Yasal Düzenlemeler: Bankaların bulundurmakla yükümlü oldukları veya ayırmak durumunda oldukları özkaynak ve varlık miktarları kanunlarla saptanmıştır. Hazır para ve munzam bedel gibi fon idaresinin sahasına dahil olan hususlarda gereken düzenlemeyi yapmaktadır.

Bankacılıkta kârlılık, likidite ve risk arasındaki dengeyi korumak mühimdir. Fon idaresinde hedeflenen, bu üç etmen arasındaki ideal seviyeye ulaşılmasıdır. Çünkü ticarî bankalar kâr amacı gütmek, fakat özkaynaktan ziyade, borç alınan fonlar ile oluşumlarını sürdürmektedirler.

Bankanın aktiflerinin zamanı pasiflerinin zamanından fazlaysa, denk gelinen yatırım çıkışında banka önemli bir likidite sorunu yaşayabilir (Knight, 2007: 4). Halbuki pasiflerinin vadesi aktiflerinin vadesinden fazla olan bir banka, ilerideki mevduat isteklerine cevap verecek potansiyelde olmalıdır.

2.2.3 Fon Yönetimi Anlayışının Değişimi

Ekonomik piyasalar gibi bankaların fon idaresi kısmı da aktif bir formda olup finansal değişikliklere entegre olmalıdır. Bu manada da bankalardaki fon idaresi kısımlarının öncelik verdiği hususların önemi değişmektedir. Klasik manada fon idaresinin en

mühim işlevi likidite idaresiyken, globalleşmeyle beraber gelişen ve değişen dönemde çağdaş fon idaresinin en kıymetli görevi risk idaresi durumuna gelmiştir (Lynn, 2008: 211-218).

Alışılmış fon idaresinde, para giriş-çıkışlarını ifade eden muhasebe ve operasyon departmanının bir alt departmanı olarak gözükmektedir. Ancak artan globalleşmeyle beraber risk ve likidite idaresi en az seviyede kullanımının değerini yükseltmiş ve bu da bütün dünya çapında bankalarda fon idaresinin kapsamını genişletmiş, daha değerli bir konuma gelmesini sağlamıştır. Yaşanan globalleşme evresiyle beraber bankaların fon idarelerine öncelik verdikleri husus nakit giriş-çıkışından ziyade, risk yönetimi olmuştur. Fon idaresindeki klasik formdan çağdaş forma geçme aşamasındaki en mühim konu, risk idaresi şeklinde kabul edilmektedir.

2.2.4 Fon Yönetiminin Temel Fonksiyonları

Ticarî bankalarda kişisel bankacılık, krediler, ticarî bankacılık gibi bir departman bulunmasına rağmen, bankanın hayati değer taşıyan çalışmalarının fon idarenin ana işlevi içinde yer alması, fon idaresinin değerini öteki departmanlara oranla yükseltmektedir. Fon idaresinin ana görevleri; verimli risk idaresini sağlamak, yatırım portföyünü idare etmek ve yönetmek, üst idarenin Aktif-Pasif Komitesi (APKO) kararlarını uygulamak, bankadaki likiditeyi idare etmek ve üst idareye kısa ve uzun dönemli yatırım politikaları yaratmaktır (Lynn, 2008: 211-218). Fon idaresi departmanı bankanın menkul kıymet portföyünü, döviz kaynaklarını, likiditesini ve nakit akışını verimli biçimde idare etmekle yükümlüdür. Bu yükümlülüklerin haricinde, pasif ve rezerv kalemlerini idare etme doğrultusundaki kararları uygulamak da vazifelerinin içerisindedir (Hull, 2007: 10; Jones, 2007: 35).

2.2.4.1 Likidite Yönetimi

Faiz seviyelerindeki iniş çıkış, sıcak para faaliyetleri, vadelerin kısalması, faiz riskindeki artış, , para politikalarında kullanılan araçlardaki değişiklik; likidite idaresinin değerini yükseltmiştir. Mecburi veya kanunsal karşılık seviyelerinin pasiflere yönelik elde tutulacak likit varlıklar (disponibilite) seviyelerinin azaltılması, merkez bankalarının bankalara sunduğu avans ve reeskont kredilerindeki azalma, bankalardaki

likidite idaresini kompleks bir yapıya sokmuştur (Akgüç, 2011: 450).

Likidite idaresinde ana prensip; bankanın muhtemel bütün şartlarda nakit açığı yaşamadan sorumluluklarını gerçekleştirme imkanına malik olmasıdır. Likidite idaresinde bankalar hem kazanç sağlamayı hem de güvenliği hesap etmelidir. Bankanın elinde yeterince likit varlık olması, likidite tehlikesini azaltacaktır. Fakat fazla likit olmasının da alternatif bedeli bulunmaktadır (Jones, 2007: 36).

Bankalardaki nakit giriş-çıkışı belli olsaydı, likidite idaresi bu derece mühim olmayabilirdi fakat pratikte bankalarda sorumluluklar ve varlıklar vadesi arasında büyük bir vade uyuşmazlığı bulunmaktadır. Bilhassa 80'li senelerden sonra bunun yanında, faiz uyuşmazlığı da dikkat çekmektedir. Bankaların faize hassas değerlerinin, faize hassas pasiflerinin çok olduğu zamanlarda faizlerin düşüşe geçmesi, bankanın zarar görmesine sebep olmaktadır.

Bankalarda likidite idaresi iki şekilde sağlanabilmektedir. Bu rezervlerden ilki varlık (faal) idaresi, öteki de yükümlülük (pasif) idaresidir. Likidite idaresinde varlık idaresi aracılığıyla likidite idaresi adına; likit varlıklar birinci seviye ve ikinci seviye olarak ikiye ayrılmaktadır. Bankanın birinci seviye likit değerleri nakit ve nakit türevlerinden oluşmaktadır. Bunlar; banka bilançosunda bulunan, vadesi dolmuş menkul kıymetler, efektif deposu, gelen paralar, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) bağımsız tevdiatı, bankalarda bulunan mevduat ve bankalar arası para sektöründen kısa dönemde alacaklar şeklinde ifade edilebilir.

Birinci seviye likit değerin elde tutulmasının sebebi, pasifleri vaktinde yerine getirebilmektir. Birinci seviye likit değerler, mecburi karşılık seviyesinin üstünde kalan bölümdür. Bu değerlerin sağladıkları kazanç epeyce düşük görülmekte, bu sebeple bankalar birinci seviye likit değerleri imkan verdiği sürece düşük tutma çabası gütmektedirler.

İkinci seviye likit değer ise bedelinin düşme riski az olan, kısa dönemli ve yüksek kazanç getiren değerlerdir. İkinci seviye likit değerin en mühim örneklerinden biri devlet iç borçlanma senetleridir (DİBS). DİBS'in haricinde, özel kesimin çıkartmış olduğu menkul kıymetler ve para desteği bonoları da bunların içerisinde bulunmaktadır.

İkinci seviye likit değerlerin elde saklanmasının sebebi; birinci seviye likit değerlerin yeterli gelmemesi halinde, pasifleri vaktinde hazır duruma getirebilmek adına paraya dönüştürülüp pasifleri karşılamaktır. Fakat DİBS gibi ikinci seviye likit değerlerin düşük piyasalarda ve ekonomik kriz zamanlarında paraya dönüştürülmesi epeyce güç olmakta ve riskli varlık zayiatlarına neden olabilmektedir. Ülkemizde 2000-2001 senelerinde yaşanan kriz zamanında bankacılık piyasasının geçirdiği zor zamanlar, DİBS'in hisse kaybının epeyce fazla olabileceğini ve bankanın riskli bir likidite sorunu yaşamasına sebep olabileceğini ifade etmektedir.

Likidite idaresinde yükümlülüklerinin idaresi vasıtasıyla likidite idaresi; bankalar arası para sektöründen, öteki banka ve iktisadi kuruluşlardan, Merkez Bankası'ndan fon temini sayesinde veya mevduat sertifikası (MS) gibi para piyasası araçları çıkarılmasıyla yapılabilmektedir. Pasif idaresi yöntemiyle beraber likidite idaresinin gerçekleşmesi için piyasanın yüzeysel olmaması ve gelişmiş para sektörünün de mevcudiyeti gereklidir.

Ülkemizde bankalar arası para piyasasının var olmasıyla beraber TCMB rezervlerine olan ihtiyaç azalmıştır. Reeskont faizleri, piyasa faizinden fazla uygulanırsa bankalar piyasaya borçlanır ve TCMB'ye olan borçlarını öder; veya reeskont faizi, piyasa faizinden azsa TCMB'den borçlanır ve parayı bankalar arası piyasaya plâse ederler. Fakat ülkemizde bankalar arası piyasanın halen derin bir piyasa olmaması ve bankaların mevduat sertifikası çıkarma imkanlarının kısıtlanmasından dolayı, pasif idaresi yöntemiyle likidite idaresi sıkça denk gelinen bir durum olmamaktadır.

2.2.4.1.1 Likidite Gereksinimini Belirleyen Faktörler

Likidite ihtiyacını saptayan temel etmenler; bankanın mevduat formu, kısa dönemli sermayenin banka değerleri içindeki oranı, TCMB'nin gözlemlediği stratejiler, bankalar arası piyasanın derinliği ve piyasadaki likidite tehdididir. Bankanın mevduat formu; mevduatın süresi, çeşidi, dağılımı ve ivmesinden etkilenmektedir. Mevduat artma seviyesi düzgün, tasarruf mevduatı nispî biçimde fazla olan, ortalama vadesi uzun, çok miktarda hesaba dağılan ve vadeli mevduatı daha fazla olan bankalar; likidite idaresinde daha az likit değerle etkinliklerini sürdürebilmektedirler.

Kısa dönemli spekülatif anaparanın banka değerleri içindeki oranının fazla olması, piyasadaki kısa iniş çıkışlarda bankaya risk oluşturabilir. Kısa dönemli spekülatif anaparanın toplam rezerv içindeki oranı fazlaysa, bundan dolayı likidite ihtiyacı da artacaktır. TCMB'nin daraltıcı para stratejisi uygulaması dahilinde bankaların likidite ihtiyacı artacak, genişletici para stratejisi uyguladığındaysa likidite ihtiyacı azalacaktır. Çünkü genişletici para yönetiminin kullanıldığında likidite ihtiyacı TCMB'den fon şeklinde temin edilebilir.

Bankalar arası para piyasası sığ olmayan piyasalar; likidite ihtiyacını TCMB rezervlerinin haricinde, bankalar arası piyasadan da temin etme olanağına sahip olduğundan dolayı likidite idaresinde kolaylık sağlanacaktır. Piyasa riski fazla olan banka, elinde nispî daha çok birinci seviye likit değer tutmayı seçerken; piyasa riski nispî daha az olan, yani portföyünde satmak için hazır menkul kıymetler ve değeri düşmeden nakde çevrilecek alım-satım amaçlı varlık tutan banka daha az birinci seviye likit değere sahiptir.

2.2.4.1.2 Vadeye Göre Likidite Yönetimi

Bilanço türlerinin banka tarafınca kısa dönemde mühim miktarda denetlenebilen ve kısa dönemde limitli bir miktarda veya hiçbir biçimde denetlenemeyen şekilde ayrılması, net olmayan ve değerlendirilen zaman için istikrarsızlık gösterebilen bir ayrım olmasına rağmen, mühim bir anlayış olmuştur. Bunlara yönelik olarak denetlenemeyen bilanço türleri krediler, mevduatlar, tahsil evresindeki nakit değerler, anapara ve kanuni bedellerden meydana gelmektedir. Denetlenebilen bilanço türleriyse; Ciro edilebilir MS, repo uygulamaları, bankalar arası borçlanmalar, Euro (EUR) - Dolar (USD) borçlanmalar, öteki kısa vadeli yatırım yapılmamış para piyasası faallerini kapsamaktadır.

Bankalarda günlük biçimde denetlenmeyen fon faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlardan bir bölümü yatırım yükselmeleri, zamanı biten yatırımlar ve kredi geri ödemeleri gibi fonların artmasına sebep olurken; bir bölümü de yatırım çekilişleri, yeni krediler gibi fonları düşürmektedir. Kısa dönemli likidite idaresi; denetlenemeyen bu fon hareketlerinin tesirlerini bertaraf etmek veya güçlendirmek adına denetlenebilir bilanço türlerinde gereken değişikliklerin, bankanın kısa vadeli amaçlarına ulaşmak için

manipüle edilmesini kapsamaktadır (Luckett, 1980: 20).

2.2.4.1.2.1 Kısa Vadeli Likidite Yönetimi

Kısa vadeli likidite yönetimi, bankanın üç aylık zaman içerisindeki nakit hareketinin idaresini kapsamaktadır. Buradaki hedef bir aylık zaman içindeki döviz ve TL şeklinde oluşabilecek bütün nakit faaliyetlerini yakinen gözlemleyerek, evvelden saptanan sınırlar çerçevesinde kalınmasını sağlamaktır. Bankanın borçlanma oranı ve tüketici tutumları dikkate alınarak, haftalık giriş-çıkış sınırları saptanmaktadır. Kısa dönemli likidite idaresi, operasyonel likidite idaresi şeklinde de tanımlanabilir. Öncelik sıralamasına göre merkezde olan ilk risk, sonrasına likidite ve en son olarak da kârlılık gelmektedir. Uygun bir idareyle borçlanma ihtiyacının en düşük faiz seviyesinden giderilmesi ve değerlerin gündelik en yüksek faiz seviyesinden borç verilmesi hedeflenmektedir. Bankanın para piyasaları departmanı tarafınca her akşam poliçe, mevduat, repo, kredi dönüşleri ve akreditif vadeleri ve para piyasası, vadeli döviz ve vadeli hazine bonosu uygulamalarının hepsi dikkate alınarak; gelecek aya dair kısa dönemli nakit akışı şeması oluşturulmaktadır.

İşlemciler (dealerlar) süreli mallara bedel koyarken az evvel bahsedilen limitleri ve nakit akış şemasını da dikkate almalıdırlar. Herhangi bir hafta için birikimli net çıkış veya da net giriş miktarı, saptanmış limit üstünde çıktığında o haftaya rastlayan ve limitin aşılmasına sebep olacak uygulamalara ya bedel konulmayacak veya da hemen aksine işlem ile kapatılacak biçimde bedel konularak, işlem gerçekleştiğinde ters işlem de yapılacaktır. Aynı biçimde, bankanın kredi ve mevduat fiyatlamaları da oluşturulurken haftalık net birikimli çıkış ve giriş miktarlarının limite yakın olduğu haftalarda özel fiyatlama hazırlanması gereklidir.

2.2.4.1.2.2 Orta Vadeli Likidite Yönetimi

Orta vadeli likidite yönetimi, üç ay ve on iki ayı ifade eden bir zaman dilimidir. Bu dönemde altı aylık zaman içinde bankanın var olan bütün nakit çıkış ve girişleri bulunmaktadır. Özel bir karar alınmadığı takdirde gündelik uygulamalara etkisi olan bir

boyut oluşmamaktadır. Orta dönemli likidite idaresinde öncelik sıralaması risk idaresi, kârlılık ve likidite idaresi biçimindedir.

2.2.4.1.2.3 Uzun Vadeli Likidite Yönetimi

Uzun vadeli likidite yönetimi, on iki ay ve daha fazla bir zaman için hedeflenen stratejik likidite idaresidir. Uzun dönemli likidite idaresinin ilk olarak alakadar olduğu hususlar sırayla kârlılık, risk ve likiditedir (Knight, 2007: 8). Uzun vadede banka için ön planda olan ilk husus kârlılıktır, çünkü uzun vadede kârlılık koşulunu yerine getirmeyen bir kuruluşun likidite şartlarını yerine getirmesine ve risk çözümlerine erişmesine rağmen, organizasyonunu sürdürmesine imkan yoktur.

2.2.4.2 Risk Yönetimi

Bankalar kârını en üst düzeye çıkartmak için birtakım risklerle mücadele etmektedirler. Bankaların fon idaresinin hedeflerinden biri de bu riskleri doğru şekilde çözümleyip, uygun stratejileri takip etmektir. Bankaların denk geldikleri iktisadi tehditler kredi riski, piyasa riski ve likidite riski şeklinde üç temel kategoriye ayrılmaktadır. Bankaların bütün nakit ve nakit türevi değerleri idare eden ve bütün alım-satım için portföyünü üstlenen departman olan fon idaresi departmanının sıkça denk geldiği risk kategorisi piyasa riskidir. Bankacılıkta risk idaresiyle hedeflenen, bankanın karşılanma imkanı bulunmayan boyutta büyük hasarlara denk gelmesini önlemek ve bu şekilde rastlanabilecek hasarın denetim altına alınmasının sağlanmasıdır. Geleneksel fon idaresinden, çağdaş fon idaresine doğru yöneldikçe risk idaresinin değeri giderek artmaktadır (Kronseder, 2004: 2).

2.2.4.3 Kârlılık Yönetimi

Bankaların asıl görevlerinden biri kârlılık oluşturmaktadır ve kârlılık için fon idaresi departmanına büyük görevler düşmektedir. Fakat fon idaresi departmanı kâr noktası olarak mı yoksa maliyet noktası şeklinde mi kullanılmalı suali için verilebilecek en iyi yanıt; iki kısımdan da sakınarak, ortak bir noktada buluşulması gerektiğidir. Böylece fon idaresi departmanı gerek çok fazla risk almadan yalnızca kâr amacı güdecek, gerek de yalnızca savunmacı stratejiler izleyerek kârlılığına dikkat edecektir. Bu sebeple

bankaların fon idaresi departmanları gerek maliyeti gerek de kârlılığı dikkate alarak, ortak bir merkezde buluşmalıdır (Volosov, 2005: 184).

2.2.4.3.1 Fark (Spread) Yönetimi

Bankalarda fark idaresinin hedefi; getirili faallerin ağırlıklı ortalama kazancıyla maliyetli kaynakların ağırlıklı ortalama maliyeti arasında meydana gelen payı, bundan dolayı da net faiz kazancını yükseltmektedir. Bankaların rezerv maliyetini azaltmak hususunda kontrol imkanları limitlidir. Bundan dolayı da bankalar fark idaresinde kazanç sağlayan değerlerin kazanç seviyesini yükseltmeye, faal yapısını faiz seviyesindeki değişimden faydalanabilecek biçimde esnek tutmaya ve farklı para türlerinin faiz farklarından yararlanarak arbitraj yaparak kazançlarını yükseltmeyi hedeflemişlerdir (Holland, 2004: 112). Ulusal paraların faizlerinin değişken olması, bankalara faiz arbitrajı imkanı vermektedir. Bankalar faiz seviyesi az para türünden borçlanarak temin edilen para rezervi, faiz seviyesi daha fazla olan para çeşidine çevrilerek gelir elde etmeye çalışmaktadırlar.

2.2.4.3.2 Menkul Değer Portföyü Yönetimi

Bankaların kazanç sağlayan temel faal türleri menkul kıymetler portföyleri ve kredilerdir. Fakat bankalardaki fon idaresi departmanlarının alakadar olduğu bölüm, daha çok menkul kıymetler portföyü olmaktadır. Bankanın fon idaresi departmanları günlük fiyatı faiz seviyelerindeki değişime göre değişiklik gösteren pek çok ekonomik malı alıp satarlar. Bu ekonomik mallar içinde en fazla yer kaplayanlar tahviller ve hazine bonolarıdır.

Bankalar menkul kıymetler portföyünün kazancını yükseltmek adına döviz kurlarındaki muhtemel değişimi, faiz seviyelerindeki değişimin yönünü, döviz konum açığını ve kaynak süre formu gibi etkenleri değerlendirmektedir. Faizlerde oluşabilecek bir düşme halinde kısa süreli, yükseliş oluşma halindeyse uzun süreli menkul kıymetler tercih etmektedirler. Bankalar kazancı yükseltmek için menkul kıymetlerin süre formunu, sabit veya değişken faizli olmasını, TL veya YP şeklinde dağılımını ve vergisel sorumluluklarına özen göstererek konum almaktadır.

2.3 Ticari Bankalarda Mali Tablolar

Finansal şemalar veri alıcılarına veri sağlamak için kullanılan kavramlar şeklinde ifade edilebilir. Bankalarda da bütün öteki işletmelerdeki gibi birçok finansal şema kullanılmaktadır. Ancak burada bahsetmemiz gereken finansal şemalar olan gelir ve bilanço şemaları tanıtılacaktır.

2.3.1 Banka Bilançosu ve Unsuları

Banka bilançosu, faallerdeki değerleri nakde çevirme hızı, pasifteki rezervlerinse geri ödeme hızlılığı kıstasına bağlı olarak kategorilendirilmektedir. Fakat bu bilançolarda dönen değer sabit değer ayrımı yapılmamaktadır. Çünkü bankadaki değer ve rezervlerin pek çoğu kısa dönemlidir.

Banka bilançosundaki ilk çeşit olan hazır menkuller likidite gereksinimi halinde bankaların kasalarında ya da merkez bankası dahilinde ellerinde olan nakit ve nakit türevi değerleri içermektedir (Eken, 2002: 9). Bankaların bu değerlerle likit gereksinimlerini gidereememesi halinde likidite sorunu yaşayacaklardır. Bundan dolayı da öteki değerleri likide çevirmek mecburiyetinde kalacak ve devasa riskler alacaktır. Likidite tehdidinin neden iyi idare edilmesi gerektiği bellidir.

Faallerin ikinci çeşidi olan krediler ithalat-ihracat kredilerinden müşteri kredilerine kadar pek çok kredi türünü içermektedir. Krediler bankaya dönmesi net olan değerler değildir. Bundan dolayı da geri dönmeme tehlikesine yani kredi riskine maruz kalmaktadır. Bunun yanında kısa dönemli krediler kazanç tehdidine orta ve uzun dönemli kredilerse fiyat tehlikesine maruzdur. Fiyat ve kazanç riskinden diğer kısımda detaylı biçimde bahsedilecektir.

Menkul değerler kategorisi bankanın portföyündeki hazine bonosu, devlet tahvili, , özel kesim bono ve tahvilleri gibi menkul değerleri içermektedir. Bu kategori de faiz seviyesi tehlikesine açıktır.

Aynen kredilerdeki gibi kısa dönemli menkul değerler kazanç riskine, uzun ve orta dönemlilerse fiyat tehdidine maruzdur (Eken, 2002: 9). Örneğin; bankanın elindeki bir tahvilin, faiz seviyelerinin artması halinde kıymeti azalacak, böylece banka geliri

etkilenecektir.

Faal çeşitler az evvel döviz ve TL şeklinde ayrılmıştır. TL faallerin maruz kaldıkları bütün tehlikeler döviz türlerinde de geçerlidir. Ancak döviz çeşitlerinde bunlardan ziyade kur riski de bulunmaktadır. Paritelerdeki değişiklikler bu türlerin piyasa kıymetlerinde ve kazançlarında önemli dalgalanmalara sebep olacaktır.

Bilançonun aktif olmayan kısmındaysa ilk tür mevduatlardır. Mevduatlar birey, kurum ve devlet tarafınca bankada açılan hesapları tanımlamaktadır. Bu hesapların hepsi zamanından evvel çekilme tehdidine yani likidite tehlikesine maruzdur.

Pasifte öteki türlerin içerisinde Merkez Bankası'ndan alınan krediler, mevduat sertifikaları, bankalar arası para piyasasından sağlanan fonlar gibi kıymetler bulunmaktadır. Bunlar da yine sürelerine göre faiz seviyesi tehlikesinin fiyat ve kazanç tehdidi ile karşı karşıyadır.

Pasifte bulunan döviz kurundan türler TL kurundaki türlerde yer alan risklerin hepsinde ve bunlarına yanında kur tehdidine maruzdurlar. Anapara kalemiyse bilançoda bulunan bütün tehditleri kapsamaktadır. Çünkü herhangi bir çeşitteki bir tehdit sebepli iniş çıkış direkt anapara kalemine etki edecektir. Bu sebeple bütün bu risklerin iyi idare edilememesi bankanın anaparasını ve karlılığını direkt etkileyecek ve belki de çökmesine sebep olacaktır.

Az evvel bilançoda ifade edilmiş olan bilanço harici türler kefaletler, kabuller, garantiler, akreditifler ve benzer mallar gibi birçok alt kalemi kapsamaktadır. Bu kalemlerin hepsi pek çok riske maruz kalmaktadır. Örnek olarak bir kefalet kredi riskine ve ödenmemesi halinde likidite riskine açıktır. Benzer kefalet eğer ki döviz türündense kur riskine de sahiptir.

Araştırmada kullanılmayacağı için öteki finansal şemalardan burada bahsedilmeyecektir.

2.3.2 Banka Gelir Tablosu ve Unsurları

Bankaların pasif ve aktiflere etki eden dört riski iyi kavraması ve bunların bankanın en kıymetli iki şeması olan bilanço ve kazanç tablosuna etkilerini iyi çözümlemiş olması

zorunluluğu bulunmaktadır. Bu finansal şemaların ve risklerin haricinde riskleri önleme metotlarını, sermaye ve anapara piyasası yöntemleriyle benzer piyasaları da tanımak gereklidir.

Kredi Riski: Kredi faizleri, faiz gelirleri içerisinde en fazla olan miktardır. Bundan dolayı faizinin ya da kredinin geri ödenmemesi riski bankaların faiz kazançlarına epeyce fazla miktarlardaki dalgalanmalara neden olacaktır. Finansal etkilerdeki daralma, belirli bir sektörde görülen problemlerden ya da kredi borçlusunun finansal pozisyonundan doğabilir. Geri alınamayan faiz zayiatını anlatan bu risk toplam kredi riskiyle değerlendirilmektedir.

Kredi riski hatalı değerlendirildiğinde bankaları likidite riski ve faiz seviyesiyle karşı karşıya bırakabilecek mühim bir risktir. Kredilerin geri dönme olasılığı ve vakti hususunda bankalar gerçekçi olmak mecburiyetindedirler.

Likidite Riski: Pasifler ve aktifler arasındaki zaman uyuşmazlığı ve/ya da bankanın düşük likidite kullanması likidite riskini ifade etmektedir. Düşük likidite kullanan bankalar negatif herhangi bir durumda likidite gereksinimlerini gidermek için zorluk yaşayabilir, yüksek maliyetlerde borç altına girebilirler. Bankaların ellerinde ne oranda likit tutacağı mühim bir problemdir. Çünkü banka elinde tutacağı atıl fonların alternatif kazancından yani faizinden mahrum olacaktır. Öte taraftan yeterince likidite tutmamanınsa kredi taleplerini ve mevduat çekilişlerini vaktinde yanıtlayamama gibi büyük zararları olacaktır. Bankanın bu iki tarafıyla da likidite riskini iyi kavraması gerekmektedir. Çünkü önemsenmeyecek bir umulmadık mevduat çekilişi riski bankanın tuttuğu fonları elinden zararına çıkarmasına ve bankanın itibarının zedelenmesine sebep olacaktır.

Faiz Oranı Riski: Faaldeki faize duyarlı değerlerin kazançlarıyla pasifteki faize duyarlı rezervlerin maliyetlerinin faiz veya vade oranı açışından uyuşmazlığından dolayı oluşabilecek olan riski betimlemektedir. Örnek olarak değerlerin uzun (kısa), pasiflerin kısa (uzun) dönemli olmasından dolayı zaman uyuşmazlığı sebebiyle vade faiz seviyesindeki beklenmedik artış; menkul kıymet portföyünün değerinde düşmeye ve fonlama zararına neden olacaktır.

Döviz Kuru Riski: Bankanın faalindeki döviz değeriyle pasifindeki döviz yükümlülüğü arasındaki farktır. Döviz varlıklarıyla döviz pasiflikleri arasındaki oranın katlanılabilir bir seviyede bulunması gereklidir. Döviz değerinin pasifliğinin fazla olması bankanın kurundaki azalma halinde kayıp vermesine sebep olurken aksi durumdaysa yükselmesi halinde zarar görmesine sebep olacaktır.

Faiz geliri net düşük olan bir banka batık kredileri için bedel ayırmasının ardından yükün de negatif etkisi ile önemli risklere maruz kalacaktır. Burada yük olarak bahsedilen kalem faiz harici kazançlarla giderler arasındaki farktır. Bu farkın Türkiye'de genelde eksi olması sebebiyle yük şeklinde tanımlanmaktadır (Eken, 2002). Yeterince net faiz kazancı sağlayamayan bankalar agresif yük idaresine kayacaklardır. Bu da tüketici ve kaliteli çalışan kaybına sebep olacaktır. Çünkü faiz harici gelirler ve giderler şu kalemlerden meydana gelmektedir;

Bankalar genellikle faizden yeterince kazanç sağlayamadıklarında yük idaresini agresifleştirerek bu farkı kapamaya çalışırlar. Ancak yük şeklinde bahsedilen çeşitler yukarıda ifade edilmiştir. Bu kalemleri kullanmanın bankaya her daim sürekli ve kolay bir kazanç getirmeyeceği bellidir. Bankanın komisyon oranlarını dilediği biçimde yükseltmesi tüketicilerinin diğer bankaları seçmeleri için yeterli olacaktır. Bunun yanında bankanın faiz harici ödemeleri daraltmak adına çalışan ücretlerinde kısıtlama yapması da elemanının huzurunu kaçıracaktır.

Bütün bu ifadeler doğrultusunda bankaların yük idaresine yalnızca net faiz kazançlarının azaldığı zamanlarda değil her daim özen göstermesi ve yükün anlaşılabilir limitlerde kalmasına dikkat etmesi gereklidir.

Tablo 1. Gelir Gider Tablosu Formatı

1		Faiz Geliri
2		Faiz Gideri
3	(1-2)	Net Faiz Geliri
4		Batık Krediler İçin Ayrılan Karşılıklar
5	(3-4)	Karşılıklar Sonrası Net Faiz Geliri
6		Faiz Dışı Gelirler
7		Faiz Dışı Giderler
8	(6-7)	Net Faiz Dışı Gelir
9	(5+8)	Vergi Öncesi Gelir
10		Vergi
11	(9-10)	Net Faaliyet Karı
12		Menkul kıymet Karı Veya Zararı
13	(11+12)	Net Kar
14		Temettü
15	(13+14)	Özsermayeye Yapılan Eklenti

Şekil 3'de anlatılan 10 ve 12. kalemlerse vergiyle menkul değerler zarar ve kazanç etkisini ifade etmektedir. Son kalemdeyse bankanın anaparasına ilave ettiği net kârdır. Bankaların hedefi bu kalemi en yükseğe çıkarmaktır.

2.4 Ticari Bankalarda Karlılığı Belirleyen Unsurlar

2.4.1 İçsel Belirleyiciler

İçsel kıstaslara dayanan başarım analizlerini yaparken bankaların finansal durumlarını anlatan şemalardan faydalanılmaktadır. Bunların yanında bazı metotlardan da yararlanılmaktadır.

Mali Tablolar ve Analizi: Finansal şemalar tüm kurumlarda olduğu gibi bankalar adına da mühim bir göstergedir.

Bankaların finansal raporları (mali tablolar) ve bu raporlarda bulunan veriler, bankaların değer ve rezervlerinin idaresinde, doğru kararlar verilmesinde, başarısının incelenmesinde, analizinde temel veri kaynağı yarattığından, bahsedilen raporların güvenilirliği ve verilerin doğru olması önemlidir. Bu sebeple de bankaların finansal

raporlarının oluşturulmasında belirli kurallara uyulması, raporların net olması ve hatalı olmaması gerekmektedir (Akgüç, 2007: 17).

Kazanç ve bilanço raporları bütün kurumların finansal durumları hususunda bilgi sağlayıcı raporlardır. Maliye Bakanlığı tarafınca 1992 senesinde yayımlanan Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği'nde mali raporların hedefleri üç başlıkta derlenmiştir.

- Kredi verenler, yatırımcılar ve öteki ilgililer adına karar alırken faydalı veriler temin etmek,
- İleriki dönemlerdeki nakit akımlarını değerlendirirken faydalı verilen sunmak,
- Kaynaklar, değerler ve bunlardaki değişimlerle alakalı kuruma etkinlik neticeleri konusunda veri sunmaktadır (Akdoğan ve Tenker, 2003: 23).

Bilanço: Kurumların belirli bir dönemdeki finansal durumunu gösteren, kaynak ve değer durumunu reel şekilde ifade eden rapora bilanço denmektedir (Akgüç, 1995: 21). Bu rapor aktif (varlıklar) ve pasif (kaynaklar) olarak ikiye ayrılmaktadır.

Bankaların finanstaki görevleri sundukları hizmetlerden dolayı, değerlerinin büyük bir kısmını mali değerler (krediler, hazır varlıklar, menkul varlıklar), rezervlerinin büyük bir kısmını da yabancı kaynaklar oluşturmaktadır.

Değerler duran ve dönen değerler olarak ikiye ayrılmaktadır. Kurumun olağan etkinlik zamanında paraya dönüşmesi öngörülen ya da satılmak veya tüketmek için tutulan değerler, en az olarak ticarî hedeflerle ve kısa vade için tutulan ve bilanço zamanının ardından 12 ay içerisinde paraya çevrilmesi beklenen değerlerle kullanımı limitlendirilmiş nakit ve nakit türevi değerler dönen değer kategorisindedir.

Bunların haricindeki öteki değerlerse "duran varlık" olarak tanımlanır. Başka bir deyişle kurumun bir sene ya da olağan etkinlik zamanı içerisinde paraya çevrilmeyen, servislerinden bir hesap zamanından daha fazla bir zaman faydalanılan uzun dönemli değerler, bilançoda duran değerler arasında tanımlanır. Bilanço zamanında bu kategoride bulunan hesaplardan zamanları 12 ayın altında olanlar dönen değerler kategorisindeki hesaplara geçirilir (Akdoğan ve Tenker, 2003: 62).

Bankacılıkta kaynak (pasif) formunun getirmiş olduğu riskler, değer formuyla

dengelenir ve azaltılır. Bankaların değerlerinin önemli bir bölümü mali değerlerden meydana gelmektedir, bankacılıkta maddi, fiziki değerlerin oranı nispî şekilde düşüktür.

Bankanın değerleri; nakit varlıklar, bankalar, krediler, faiz, öteki finansal kurumlar, bankalar arası para piyasası, ortaklıklar, menkul varlıklar cüzdanı, beklenen alacaklar, gelir tahakkuk ve reeskontları, mali kiralama alacakları, yatırım munzam bedelleri, yasal yedek akçeler bedeli, muhtelif alacaklar, bağlı iştirakler, bağlı menkul varlıklar, sabit değerleri kapsamaktadır. Bankaların etkinliklerinde kullanılmak için satın aldıkları ve kullanım zamanları bir seneden fazla olan büro makineleri, kasalar, mefruşat ve mobilya, taşıt araçları gibi öğeler menkuller içerisinde yer alır. Bankaların satın almış oluğu arsa, bina ve araziler, gayrimenkuller sınıfına girmektedir. Tekrardan değerleme artışları bu iki sınıfa borç yazılması suretiyle muhasebeleştirilir. Kiralanmış gayrimenkulleri genişletmek ve finansal kıymetini yükseltmek adına yapılan giderler de özel maliyet karşılığı şeklinde bu sınıfta muhasebeleştirilir. Bu sabit değerlere dair yazılan amortisman harcamaları, sabit değerlerin düzenleyici bir hesabı olan birikmiş amortisman hesaplarına alacak verilerek kaydedilir. Bu hesaplarla sabit değerler belirlenir. Bahsedilen kategorilere girmeyen faallerse öteki faaller sınıfını oluşturmaktadır (Tevfik, 1997: 191-192).

- Bankaların değer formlarının nitelikleri şöyle ifade edilebilir:
- Likit varlıkların değerler içerisindeki oranının fazla olması:
- Değerlerinin büyük bir kısmının yabancı para kaynaklı olması:
- Maddi duran değer yatırımlarının düşük olması:
- Kredilerin değerlerin en mühim türünü oluşturması (Akgüç, 2007: 27).

Banka varlıkları (pasif) incelendiğinde ana kalem olarak yatırım ve öteki faallerle ile özvarlıklar bulunmaktadır. Bankalar arası para piyasası, resim, fonlar, alınan krediler, çıkarılan menkul değerleri faiz, gider tahakkuk ve reeskontları, ödenecek vergi, prim ve harçlar, muhtelif borçlar, karşılıklar, öteki faaller hesapları kaynaklar içerisinde bulunmaktadır (Tevfik, 1997: 193-194). Özvarlıklar içerisinde anapara, yasal yedekler, ihtiyari yedekleri, tekrardan değerleme artışları ve kar-zarar hesapları bulunmaktadır. Banka varlıklarının önemli bir kısmını krediler ve likit varlıklar meydana getirmektedir.

- Varlık formunun nitelikleri şöyledir (Akgüç, 2007: 24-25);

- Yabancı varlık/ özvarlık oranının fazla olması
- Yabancı para varlık/toplam varlık seviyesinin fazla olması
- Kısa dönemli varlıkların, toplam varlıkların önemli kısmını meydana getirmesi,
- Değişken faizli varlıkların hissesinin yüksek oluşu,
- Özvarlıkların para desteğindeki hissesinin nispî olarak azlığı,
- Bilanço harici pasiflerin, koşula yönelik borçların yüksek meblağlara erişmesi

Gelir Tablosu: Kazanç raporu kurumun belirli bir zamanda kazandığı bütün gelirle aynı zamanda katlandığı tüm gelir ve giderleri ve bunların neticesinde kurumun kazandığı net dönem ya da dönem net zayiatını ifade eden rapordur (Tokaç, 2005: 24). Kurumlardaki gibi bankalarda da belirli bir hesap diliminde bankanın kazandığı kazançla katlandığı bütün harcama maliyetleri ifade eden tablodur.

Bir bankanın kazanç raporunda; faiz kazançları, faiz giderleri (-), net faiz kazancı, faiz harici normal etkinlik kazançları (+), faiz harici normal etkinlik giderleri (+), etkinlik kârı/zararı, normal etkinlik harici gelir ve kârlar (+), normal etkinlik harici gider ve zararlar (-), dönem kârı/zararı, vergi bedelleri ve dönem net kârı kalemleri yer almaktadır (Akgüç, 2007: 34).

Faiz kazançları içerisinde; en mühim etkinlik kazancı, kredilerden sağlanan faizlerdir. Bankaların faiz kazançlarının iki temel kalemi, kredilerden sağlanan faizle bankaların portföyünde yer alan menkul kıymetlerin faiz kazançlarıdır (Akgüç, 2007: 34). Bunların haricinde, Merkez Bankası'ndan sağlanan faizler, öteki bankalardan ve sponsor olan kurumlardan temin edilen faizler, para piyasasından alınan faizler ve öteki faiz kazançları bulunmaktadır.

Bankaların yatırım ve yatırım harici varlıklarındaki artış, faizlerin artması, genellikle vadeli yatırıma gerçek faiz ödenmesi, banka giderleri içerisinde faiz giderlerinin oranını yükseltmiştir. Faiz giderleri arasında; yatırıma konulan faizler, para piyasası uygulamalarına konulan faizler, kullanılan kredilere konulan faizler, ihraç edilen menkul değerlere verilen faizler ve öteki faiz giderleri kavramları içermektedir.

2.4.2 Dışsal Belirleyiciler

Bir bankanın bilanço, kazanç raporu gibi içsel kıstaslara dayanan başarım analizleri

haricinde kârlılık, piyasa oranı vb. dışsal kıstaslara dayanan performans ifadeleri de mühimdir. Banka böylece gerek kendi içerisinde gerek de piyasa şartlarında kendisini test etme imkanı yaratabilir. Bu şekilde gerek ülke içerisinde gerekse uluslararası çapta birtakım ölçüleri yerine getirmeye çalışmaktadır.

Piyasa Payı: Bankaların bir piyasada savunulabilir ve kuvvetli bir kârı imajına sahip olabilmeleri için gelişmiş, geniş ve güçlü piyasalarda etkin olmaları gereklidir. Pek çok yükselen ekonomiler büyük olmalarına karşın, gelişmiş değillerdir, tersine genelde birtakım sektörlere veya devletin ödeme gücüne bağlıdır. Gelişmekte olan devletlerde bankaların ekonomik piyasada iki üstünlüğü vardır. Bunlardan birincisi, bedel saptama gücüdür. Başka bir deyişle yatırım ve krediler üstündeki seviyesi ve ekonomik servisler bedelinde alınan komisyon ve fiyatları genelde bankalar saptar. Öteki bir üstünlüğüyse, devletin faal konumunda değişiklik olsa dahi bankalar bundan faydalanır (Çelik, 2004: 85).

Bankanın piyasa hissesi rekabetçi konumunun kavranması açısından mühimdir. Bankacılık piyasasında büyük ölçekli bankaların haricinde orta ölçekli ve gelişmekte olan bankaların da sektörden hisse kapma istekleri rekabeti yoğunlaştırmaktadır. Kuvvetli piyasa hissesi olan bankalar mallarına fiyat koyarken kendi önceliklerini daha kolay kullanabilmektedir. Bu bankaların belirledikleri bedeller sektörün büyük bir bölümünde kullanıldığında sektör hissesini savunabilirler. Küçük bankalar genelde fiyatlandırma formlarını geliştirmekten ziyade rakiplerini izlemeyi seçerler (Tan, 2001: 95).

Karlılık: Bir işletmenin başarısının ana göstergesi olan kârlılık bunların yanında kazanç sağlama becerisini de meydana çıkartmaktadır. Bir bankanın etkinlik değerini ve idarecilerin etkinliğini en somut biçimde gösterme biçimidir. Bankanın sektördeki yerinin saptanmasında kârlılık (özsermaye kârlılığı) bir dinamiktir. Bankanın özkaynak kârlılığına (ROE- Return On Equity) etki eden dinamikler; bankanın net kârı, değer devir hızı, ekonomik formu (finansal kaldıraç) etkisidir. Bankanın özkaynak kârını yükseltmesi için bu üç dinamiğin beraber veya bileşkesinin pozitif biçimde değişmesi gereklidir. Bu üç dinamiğin yanında bankanın uygulamalarının risk seviyeleri, risk miktarları da dahil edilebilir.

Bankanın kârını, bankanın değerlerinin bedeli, formu, kazanç sağlayan değerlerin seviyesi, bankanın farklı servis bölümlerinin başarımı, bankacılık ve değer uygulamalarının sahip olduğu risk seviyesi, giderlerin kontrol altında olması saptamaktadır.

Kâr artışı sadece bankanın sunduğu servislerin, yapmış olduğu çalışmalarının kazançlarının yükseltilmesi ve / ya da etkinlik giderlerinin ve vergi yükünün azaltılmasıyla sağlanabilecektir.

Kârlılık bakımından ve varlık idaresinin haricinde faiz marjı (spread) idaresi, giderlerin kontrolü ve vergi idaresi önemlidir (Akgüç, 2007: 612-613).

Gelişen sektörlerde bankaların etkinlik sahalarına, bankaların verdikleri servislere, banka sigortacılığı ve kaynak idaresi gibi yeni iş dalları da ilave edildiği gözlenmektedir. Bu bankalar etkinlik çeşitliliği oluşturarak yalnızca faiz kazançlarına bel bağlamazlar ve bu şekilde faiz riskine de karşı savunmuş olurlar.

Bankaların az maliyet ile çalışması, yoğun rekabet ortamında dahi bankaların kârlılığını devam ettirmesini sağlamaktadır. Örnek olarak, faiz seviyelerinin denetlenmesi bankaların yüksek faiz marjına sahip olmalarına katkı sunarken, faiz seviyelerinin deregüle edilmesiyle beraber yalnızca düşük fonlama maliyetine sahip bankalar kârlılığını devam ettirme olanağı elde ederler.

Yönetsel Kriterlere Uyumluluk Performansı: Bankalar iyi bir idare altındayken ve verimli bir örgütsel yapıyla çalışmalarında daha yüksek etkinliğe ve kârlılığı elde edebilirler. Bankalardaki idare yanlışları en büyük başarısızlık sebebidir. Özel bireylerin mülkiyeti altında olsalar bile devlet benzeri kurumlar özelliğine sahip bankalar, bazı kanun, karar, tüzük ve kurallara uymak mecburiyetinde olduklarından dolayı bankaların örgütsel formları, organları ya da kurumsal idare prensipleri öteki kurumlardan farklı olabilir.

Bağlı ve kuvvetli yatırımcılar bankaların borç / yatırım seviyelerinde olumlu bir etkiye sahiptir, bu paydaşlar bankaları kriz dönemlerinde destekler.

Bunların yanında bankaların devlet güveni başarımları da kârlılığını etkilemektedir. Bir

bankanın topluma verdiği saygınlık ve güven bankanın mevcudiyetinin sürmesinde, kârlılığının artmasında mühimdir. Bankalar her daim risk altında olan kurum olduklarından dolayı, tüketicilerinin bankaya duymuş oldukları güven ve piyasadaki konumları önemlidir.

3 ARAŞTIRMA BULGULARI VE TARTIŞMA

3.1 Araştırmanın Amacı

Araştırmada Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların 2005-2016 seneleri arasında öz sermaye karlılığı ve aktif karlılık oranı üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada zaman faktörü ve veri setinin özellikleri göz önünde bulundurularak panel veri analizi kullanılmıştır. Analizde öz sermaye karlılığı ve aktif karlılık oranı bağımlı değişkenler, bankalara özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenler bağımsız değişkenler olarak değerlendirilmiştir. Bağımlı değişkenler olan öz sermaye karlılığı ve aktif karlılık oranı için ayrı modellerin incelendiği standart panel veri analizi uygulanmıştır.

3.2 Araştırma Modeli

Panel veri modeli, panel veri üzerinde çalışılan bir regresyon modelidir. Regresyon analizinin getirileri olan varsayımlar bu model için de geçerlidir. Bu modelde birimlerin zamanlara göre ayrı parametreleri vardır. Bu doğrultuda klasik bir regresyon analizi ile tahmin edilecek olan parametre sayısının gözlem sayısından fazla olması sebebiyle sonuç alınamayacaktır. Bu noktada panel veri geleneği içerisinde, panel veri ve hata terimlerinin özellikleri göz önünde bulundurularak farklı varsayımlarla model oluşturulmaktadır (Güriş, 2015: 4-5).

Panel veri modelleri Sabit Katsayılı Modeller ve Değişen Katsayılı Modeller olmak üzere iki bölüme ayrılmaktadır. Sabit katsayılı modellerde, sabit ve eğim parametreleri birimlere veya birimlere ve zamana göre değişmez iken değişen katsayılı modellerde değişkenlerde birimlere veya birimlere ve zamana göre değişmeler söz konusudur (Güriş, 2015: 7).

Panel veri modellerinde karşılaşabilecek hataların çözümleri göz önünde bulundurulduğunda kullanılabilecek panel veri modelleri Sabit Etkili Panel Veri Modeli ve Rassal Etkili Panel Veri Modeli olarak ikiye ayrılmaktadır. Sabit etkiler modelinde söz konusu problemlerin çözümü için kovaryans modeli veya kukla değişkenli model kullanılırken, rassal etkiler modelinde hata bileşenleri modeli kullanılmaktadır (Güriş, 2015: 11).

3.3 Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırmanın sınırlılıkları şu şekildedir

- Araştırmaya yalnızca Türk bankacılık sektöründe faaliyet gösteren kamu, özel ve yabancı sermayeli ticari bankalar dahil edilmiştir.
- Yabancı sermayeli bankaların seçiminde Türkiye'de sadece şubesi bulunan bankalar tercih edilmiştir.
- Çalışmada kullanılan ticari bankalar mali tablolarını konsolide olarak düzenleyen ticari bankalardan oluşmaktadır.
- Çalışmanın verileri belirlenen bağımlı ve bağımsız değişkenlere ait 2005-2016 yılları arasında yer alan gözlemler ile sınırlıdır.

3.4 Araştırmanın Verileri

Araştırmanın verileri panel veri olma özelliği taşımaktadır. Panel veri özellikle ekonometri araştırmalarında kullanılan bir veri türüdür. Panel verileri diğer verilerden ayıran önemli özellik değişkenin birimlerin yanında zaman göre de değişim göstermesidir. Güriş (2015) yatay kesit verilerini ve zaman serisi verilerini şu şekilde tanımlamıştır "*Herhangi bir değişkenin aynı zaman biriminde, yani zaman sabitken birimlere göre değişimi gösteren seriler yatay kesit serileridir ve bu seriler yatay kesit verilerini oluştururlar. Herhangi bir değişkenin zaman içinde, zamana göre değişimini gösteren seriler zaman serileridir ve bu seriler zaman serisi verilerini oluştururlar.*" Bu iki veri türünü birbirinden ayıran temel durum, zaman serilerinin zaman değişkenine göre dizilmesi ve sıralamasının değiştirilememesi iken yatay kesit serilerinin birimlere göre değişim göstermesi ve birimlerin belli bir sıra içerisinde olmamasıdır. Panel veri ile söz konusu iki tür verini ayrı ayrı incelenmesinden doğan karmaşıklıkların önüne geçilmektedir.

Araştırmanın verileri Türkiye Bankalar Birliği resmi internet sitesinden sağlanmıştır. Veriler 2005-2016 seneleri arasında Türkiye'de faaliyet gösteren 18 bankaya ait öz sermaye karlılığı, aktif karlılık oranı, krediler / aktifler, öz kaynak / aktifler, mevduat / aktifler, faiz dışı gelir / aktifler, likit varlıklar/ aktifler, personel giderleri / aktifler, net faiz geliri / toplam gelir, takipteki krediler / toplam krediler ve tüketici fiyat endeksi,

ithalatın ihracatı karşılama oranı ile GSYİH artış oranı olmak üzere makroekonomik değişkenlerden oluşmaktadır. Çalışmada yer alan bankalar ve sermaye kaynaklarının dağılımı Tablo ‘da verilmiştir.

Tablo 2. Çalışmada Yer Alan Bankalar

Sıra No	Bankalar	Sermaye Kaynakları
1	T.C. Ziraat Bankası A.Ş.	Kamusal Sermayeli
2	Türkiye Halk Bankası A.Ş.	Kamusal Sermayeli
3	Türkiye Vakıflar Bankası T.A.O	Kamusal Sermayeli
4	Akbank T.A.Ş	Özel Sermayeli
5	Anadolubank A.Ş.	Özel Sermayeli
6	Şekerbank T.A.Ş.	Özel Sermayeli
7	Turkish Bank A.Ş.	Özel Sermayeli
8	Fibabanka A.Ş.	Özel Sermayeli
9	Türkiye İş Bankası A.Ş.	Özel Sermayeli
10	Türk Ekonomi Bankası A.Ş	Özel Sermayeli
11	Türkiye Garanti Bankası A.Ş.	Özel Sermayeli
12	Yapı ve Kredi Bankası A.Ş	Yabancı Sermayeli
13	Alternatifbank A. Ş	Yabancı Sermayeli
14	Arap Türk Bankası A.Ş.	Yabancı Sermayeli
15	Denizbank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
16	Finans Bank A.Ş.	Yabancı Sermayeli
17	HSBC Bank A.Ş	Yabancı Sermayeli
18	Citibank A.Ş.	Yabancı Sermayeli

Araştırma kapsamında seçilen bankaların 3’ü kamu sermayeli, 8’i özel sermayeli ve 7’si yabancı sermayelidir.

3.5 Çalışmanın Bağımlı ve Bağımsız Değişkenleri

Araştırmanın bağımlı değişkenleri banka karlılığını temsilen seçilmiş olan öz sermaye karlılığı (ROE) ve aktif karlılık oranı (ROA) verilerinden oluşmaktadır.

Aktif Karlılık Oranı (ROA): dönem net kârının toplam aktiflere oranlanmasıyla hesaplanmakta olup şirket varlıklarının kar yaratmada ne kadar etkin olduğunu göstermektedir. Bu hesaplamanın sonunda çıkan katsayı ne kadar yüksekse şirketin varlıklarının kar yaratma konusunda o kadar başarılı olduğunu göstermektedir.

Öz Sermaye Karlılığı (ROE): dönem net kârının öz kaynaklara oranlanmasıyla hesaplanmakta olup işletme ortaklarının koydukları sermaye karşılığında ne kadar kar elde ettiklerini yani her birim sermaye karşılığında kaç birim kar yaratıldığını göstermektedir.

Tablo 3. Araştırmanın Bağımlı Değişkenleri

Sıra No	Bağımlı Değişken	Hesaplanması
1	Aktif Kârlılığı (ROA)	Net Dönem Kârı/Toplam Aktifler
2	Öz Sermaye Kârlılığı (ROE)	Net Dönem Kârı/Toplam Özkaynaklar

Araştırmanın bağımsız değişkenleri krediler / aktifler, öz kaynak / aktifler, mevduat / aktifler, faiz dışı gelir / aktifler, likit varlıklar/ aktifler, personel giderleri / aktifler, net faiz geliri / toplam gelir, takipteki krediler / toplam krediler ve tüketici fiyat endeksi, ithalatın ihracatı karşılama oranı ile gsyih artış oranı olmak üzere makroekonomik değişkenlerden oluşmaktadır.

Krediler/Aktifler (KA): Genel ifadeyle mevduatlar krediye dönüştürüldüğü sürece net faiz marjı ve kârlılık daha da yükselecektir. Ne var ki bir banka toplam kredi toplam aktif oranını arttırırken daha çok risk alıyorsa, bu bankanın kârlarının düşmesi beklenir.

Özkaynaklar/Aktifler (OA): Bu oran sermaye yeterliliği ölçütüdür. Sermaye yeterliliği ise bankanın karşılaşabileceği olası olumsuz durumların üstesinden gelmesi için yeterli olan özkaynak miktarını temsil eder.

Mevduat/Aktifler (MA): Bankanın mevduat sahiplerinden aldığı borcunun ne kadarını aktifleriyle karşılayabildiğini temsil eder.

Faiz Dışı Gelirler/Aktifler (FA): Bu oran bankaların faaliyet çeşitliliğini temsil etmektedir.

Likit Varlıklar/Aktifler (LA): Bankaların yükümlülüklerini ve borçlarının istenildiğinde ödeyip ödeyememesini temsil eder.

Personel Giderleri/Aktifler (PA): Personel için yapılan giderlerin kârlılığı ne düzeyde etkilediğini temsil etmektedir.

Net Faiz Gelirleri/Toplam Gelir (NT): Elde edilen gelirlerin ne kadarının faizlerden elde edildiği ya da faiz artışının gelirleri ne düzeyde etkilediğini temsil etmektedir.

Takipteki Krediler/ Krediler (TK): Verilen kredilerin ne kadarının takibe düştüğünü ve takibe düşen kredilerin verilen toplam krediler içindeki payının kârlılığı ne düzeyde etkilediğini temsil etmektedir (Taşkın, 2011: 204).

Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE): Gıda, ulaşım, konaklama, sağlık ve haberleşme gibi malları ve hizmetleri içeren bir tüketici sepetindeki fiyat değişimlerini ölçen endekstir. Önceden belirlenmiş ürün sepetindeki her bir ürün için fiyat değişiklikleri ve ortalamaları hesaplanır. TÜFE'deki değişiklikler, yaşama maliyetiyle ilişkili fiyat değişikliklerini değerlendirmek için kullanılır.

İthalatın İhracatı Karşılama Oranı: Bir ülkenin dış ticaret açığını belirtmeye yarayan göstergelerden birisidir Ülkenin dışarıya sattığı malların ederinin, ithal malların değerinin ne kadarını ödeyebildiğini gösterir.

Gayrısafi Yurtiçi Hasıla: bir ülke sınırları içerisinde belli bir zaman içinde üretilen tüm nihai mal ve hizmetlerin para birimi cinsinden değerini ifade eder. GSYİH'daki değişim, ülke ekonomisindeki büyümeyi ya da daralmayı en açık şekilde gösteren makroekonomik verilerden biridir.

Tablo 4. Araştırmanın Bağımsız Değişkenleri

Sıra No	Bağımsız Değişken		Hesaplanması
1	Bankalara Özgü Değişkenler	KA	Krediler / Aktifler
2		OA	Özkaynak / Aktifler
3		MA	Mevduat / Aktifler
4		FA	Faiz Dışı Gelir / Aktifler
5		LA	Likit Varlıklar/ Aktifler
6		PA	Personel Giderleri / Aktifler
7		NT	Net Faiz Geliri / Toplam Gelir
8		TK	Takipteki Krediler / Toplam Krediler
9	Makro Değişkenler	TÜFE	Tüketici Fiyat Endeksi
10		IH	İthalatın İhracatı Karşılama Oranı
11		GS	GSYİH Artış Oranı

3.6 Verilerin Analizi

Araştırmanın analiz aşamasında öncelikle öz sermaye karlılığı (ROE) ve aktif karlılık oranı (ROA) için ayrı ayrı olarak sabit etkili panel veri modeli ve rassal etkili panel veri modeli kurulmuştur. Kurulan modellerde etkisi anlamsız olan değişkenler analiz dışında bırakılarak aynı modeller tekrar kurulmuştur. Sabit etkili modelin kurulmasında tek faktörlü sabit etkili modeller oluşturmada kullanılan Fe Seçeneğini İle Grup İçi Tahmin Yöntemi tercih edilmiştir. Rassal etkili modelin kurulmasında genelleştirilmiş en küçük kareler yöntemi kullanılmıştır. Sonrasında sabit etkili model ve rassal etkili model arasında seçim yapmak amacıyla Hausman Testi kullanılmıştır. Bağımlı değişkenler için geçerli olan model belirlendikten sonra belirlenen modeller için sırasıyla sabit varyans hipotezini test etmek için Wald Testi, otokorelasyon için Baltagi Wu LBI Testi ve yatay kesit bağımlılığının sınanması için Pesaran CD_{LM} testi kullanılmıştır.

3.7 Veri Setine Ait Özet İstatistikler

Araştırmada kullanılan veri setinde yer alan değişkenlere ait özet istatistikler Tablo ‘da verilmiştir.

Tablo 5. Değişkenlere Ait Özet İstatistikler

Değişkenler		Gözlem Sayısı	Ortalama	Std. Sapma	Minimum	Maksimum
Bağımlı Değişkenler	ROA	228	1,5	1,4	-12,6	4,9
	ROE	228	12,7	15,9	-178,6	41,7
Bankalara Özgü Değişkenler	KA	228	56,7	14,1	17,3	84,7
	OA	228	11,9	3,5	5,7	32,2
	MA	228	65,5	44,2	12,3	709,0
	FA	228	1,8	1,1	-1,6	7,5
	LA	228	32,3	13,5	8,6	77,4
	PA	228	1,6	0,7	0,6	4,3
	NT	228	84,5	8,2	61,3	122,5
	TK	228	0,9	0,7	0,0	3,3
Makro Değişkenler	TÜFE	228	8,2	1,4	6,2	10,5
	IH	228	64,5	4,6	56,0	72,5
	GS	228	6,2	11,6	-17,8	22,5

Araştırmada kullanılan veri setinde yer alan bağımsız değişkenler arasında çoklu

doğrusal bağlantı problemi olup olmadığına yönelik hesaplanan Tolerance ve VIF değerleri Tablo ‘da verilmiştir.

Tablo 6. Bağımsız Değişkenler Arasında Çoklu Bağlantı Testi

Değişkenler		Tolerance	VIF
Bankalara Özgü Değişkenler	KA	0,35	2,9
	OA	0,63	1,6
	MA	0,95	1,1
	FA	0,23	4,3
	LA	0,38	2,6
	PA	0,51	2,0
	NT	0,27	3,8
	TK	0,79	1,3
Makro Değişkenler	TÜFE	0,87	1,1
	IH	0,55	1,8
	GS	0,52	1,9

Tabloda yer alan bilgilere göre VIF değerlerinin kritik değer olarak kabul edilen 5 değerinin altında olduğu ve Tolerance değerlerinin 1’den küçük olduğu gözlenmiştir. Buna göre bağımsız değişkenler arasında çoklu doğrusal bağlantı problemi olmadığı konusundaki varsayım sağlanmaktadır.

4 BULGULAR

Bu araştırmada ilk aşamada sabit etkili modeller ve rassal etkili modeller kullanılarak aralarında tercih yapılmıştır. Model katsayılarının birimlere göre değişimi incelendiği için tek faktörlü sabit etkili panel veri modeli ve tek faktörlü rassal etkili panel veri modeli uygulanmıştır. Tek faktörlü sabit etkili model kurulurken sabit katsayısının birimden birime değiştiği ve eğim katsayısının değişmeyerek sabit kaldığı Kukla Değişkenli Model kullanılmıştır. Tek faktörlü rassal etkili model kurulurken Hata Bileşenleri Modeli kullanılmıştır. Kurulan modellerde etkisi anlamsız olan değişkenler analiz dışında bırakılarak aynı modeller tekrar kurulmuştur.

Araştırma kapsamında anlamsız değişkenlerin dışarıda bırakılması sonrasında kurulan tek faktörlü sabit etkili panel veri modeli ve tek faktörlü rassal etkili panel veri modeli

bulguları, Hausman Testi, Wald Testi, otokorelasyon için Baltagi Wu LBI Testi ve yatay kesit bağımlılığının sınanması için Pesaran CD_{LM} testi sonuçları Tablo ‘da sunulmuştur.

Tablo 7. Bankalarda Kârlılığı Belirleyen Faktörler

	Aktif Karlılık Oranı (ROA)		Öz Sermaye Karlılığı (ROE)	
	Sabit Etki Modeli	Rassal Etki Modeli	Sabit Etki Modeli	Rassal Etki Modeli
KA	0.0088 (0.0141)	0.0011 (0.0135)	-0.4430 (0.1862)*	-0.1996 (0.1259)
OA	0.1787 (0.0379)***	0.1380 (0.0318)***	0.0711 (0.5805)	-0.0891 (0.3763)
MA	-0.0001 (0.0019)	-0.0005 (0.0017)	0.0016 (0.0252)	-0.0019 (0.0237)
FA	0.4307 (0.0978)***	0.4200 (0.0881)***	-0.4181 (2.8299)	-0.8278 (1.9216)
LA	0.0051 (0.0146	-0.0050 (0.0135)	-0.1568 (0.1933)	0.0819 (0.1258)
PA	-0.8398 (0.2152)***	-0.7348 (0.1799)***	-2.8223 (3.3786)	1.5342 (2.1801)
NT	0.0276 (0.0278)	0.0196 (0.0215)	-0.0523 (0.3681)	0.0348 (0.2468)
TK	-0.3340 (0.1409)*	-0.2959 (0.1267)*	-1.6071 (2.0367)	-0.2894 (1.5883)
TÜFE	-.0045 (0.0650)	-0.0439 (0.0568)	-1.2543 (0.8587)	-1.2460 (0.8007)
IH	-0.0106 (0.0236)	-0.8111 (0.0258)	0.7626 (0.3117)*	0.7477 (0.2970)
GS	-0.0039 (0.0094)	-0.0081 (0.0077)	0.1647 (0.1246)	0.1684 (0.1216)
F Değeri	10.04***		7.47***	
Wald Ki Kare Değeri		45.96***		24.50**
Hausman Testi		6.28	27.72***	
Değiştirilmiş Wald Testi			5468.14***	
W0		1.7746**		
W50		0.8568		
W10		1.7641**		
Durbin-Watson		1.0414	2.0906	
Baltagi Wu LBI Testi		1.6925	2.1651	
Pesaran CD		11.688***	0.172	
R^2		0.3897	0.2031	
F Değeri		5.95***	2.64***	
Banka Sayısı	18	18	18	18

** % 10anlamlılığı, ** % 5 anlamlılığı ve *** % 1 anlamlılığı ifade etmektedir. ( ) içindeki değerler ise standart hatalardır.*

Aktif karlılık oranını (ROA) etkileyen faktörlerin belirlenmesi aşamasında kurulan sabit etkili ve rassal etkili modellerin seçiminde dikkate alınan Hausman Testi sonucunda rassal etkili modelin varsayımlarının karşılandığı ve bu nedenle sürede rassal etkili modele ait tahmin edici ile devam etmenin gerektiği ortaya çıkmıştır. Rassal etkili model tahmin yöntemlerinden Genelleştirilmiş En Küçük Kareler Yöntemi kullanılmıştır. Modelde değişen varyans problemi olduğu belirlenmiştir. Buna ek olarak yatay kesit bağımlılığı tespit edilmiştir. Bulgulara göre aktif karlılık oranını (ROA) özkaynaklar/aktiflerin (OA) ve faiz dışı gelirler/aktiflerin (FA) artmasının pozitif yönde etkilediği; personel giderleri/aktiflerin (PA) ve tüketici fiyat endeksinin (TÜFE) artmasının negatif yönde etkilediği görülmüştür. Krediler/Aktifler (KA), mevduat/aktifler (MA), likit varlıklar/aktifler (LA), net faiz gelirleri/toplam gelir (NT), takipteki krediler/ krediler (TK), ithalatın ihracatı karşılama oranı (IH) ve gayrisafi yurtiçi hasılanın (GS) ise aktif karlılık oranı (ROA) üzerinde istatistiksel düzeyde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Öz sermaye karlılığını (ROE) etkileyen faktörlerin belirlenmesi aşamasında kurulan sabit etkili ve rassal etkili modellerin seçiminde dikkate alınan Hausman Testi sonucunda rassal etkili modelin varsayımlarının karşılanmadığı ve bu nedenle sürede sabit etkili modele ait tahmin edici ile devam etmenin gerektiği ortaya çıkmıştır. Sabit etkili model tahmin yöntemlerinden Fe Seçeneği İle Grup İçi Tahminci Yöntemi kullanılmıştır. Modelde değişen varyans problemi olduğu belirlenmiştir. Fakat yatay kesit bağımlılığı olmadığı tespit edilmiştir. Bulgulara göre öz sermaye karlılığını (ROE) ithalatın ihracatı karşılama oranının (IH) artmasının pozitif yönde etkilediği; krediler/aktiflerin (KA) artmasının negatif yönde etkilediği görülmüştür. Özsermaye karlılık oranını (ROE) özkaynaklar/aktifler (OA) ve faiz dışı gelirler/aktifler (FA), personel giderleri/aktiflerin (PA) ve tüketici fiyat endeksi (TÜFE), mevduat/aktifler (MA), likit varlıklar/aktifler (LA), net faiz gelirleri/toplam gelir (NT), takipteki krediler/ krediler (TK) ve gayrisafi yurtiçi hasılanın (GS) ise aktif karlılık oranı (ROA) üzerinde istatistiksel düzeyde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

SONUÇ

Araştırmada Türkiye'de faaliyet gösteren bankaların 2005-2016 seneleri arasında öz sermaye karlılığı ve aktif karlılık oranı üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Bu amaçla çalışmada zaman faktörü ve veri setinin özellikleri göz önünde bulundurularak panel veri analizi kullanılmıştır. Analizde öz sermaye karlılığı ve aktif karlılık oranı bağımlı değişkenler, bankalara özgü değişkenler ve makroekonomik değişkenler bağımsız değişkenler olarak değerlendirilmiştir. Bağımlı değişkenler olan öz sermaye karlılığı ve aktif karlılık oranı için ayrı modellerin incelendiği standart panel veri analizi uygulanmıştır.

Araştırma sonucunda özkaynaklar/aktiflerin (OA) ve faiz dışı gelirler/aktiflerin (FA) artmasının aktif karlılık oranını (ROA) arttırdığı belirlenmiştir. Fakat personel giderleri/aktiflerin (PA) ve tüketici fiyat endeksinin (TÜFE) artmasının aktif karlılık oranını (ROA) azalttığı belirlenmiştir. Krediler/Aktifler (KA), mevduat/aktifler (MA), likit varlıklar/aktifler (LA), net faiz gelirleri/toplam gelir (NT), takipteki krediler/ krediler (TK), ithalatın ihracatı karşılama oranı (IH) ve gayrisafi yurtiçi hasılanın (GS) ise aktif karlılık oranı (ROA) üzerinde istatistiksel düzeyde anlamlı bir etkisi olmadığı belirlenmiştir.

Türk ticari bankacılık sektöründe varlık gösteren bankalarınaktif karlılığını etkileyen faktörler incelendiğinde özkaynakların aktiflere olan oranı bankaların sermaye yeterliliğinin ölçütüdür. Bankaların sermaye yeterlilik oranı arttıkça aktif kârlılığının da arttığı görülmektedir. Sermaye yeterliliği ise bankanın karşılaşabileceği olası olumsuz durumların üstesinden gelmesi için yeterli olan özkaynak miktarını temsil eder. Dolayısıyla bankaların yeterli sermayeye sahip olması müşteriler üzerinde bankalara olan güveni arttırmaktadır ve bu netice aktif karlılığına olumlu bir şekilde yansımıştır.

Faiz dışı gelirler bankaların faaliyet çeşitliliğini temsil etmektedir. Araştırma bulgularında faiz dışı gelirlerin aktif toplamına olan oranı ticari bankalarda aktif karlılığı oranını olumlu yönde etkilemektedir. Özellikle 2002 yılı sonrasında bankacılık sektörünün gelir yapısı değişikliğe uğramış, faiz marjları daralırken, faiz dışı gelirleri artış göstermiş, gelir çeşitliliği olumlu yönde değişmiştir. Yabancı sermayeli bankalar yüksek faiz marjları ve faiz dışı gelir yaratma kapasiteleriyle dikkat çekmektedir. Sektör

düşen faiz marjlarına, faaliyet giderlerini kısarak cevap vermeye çalışmış, verimliliğini artırma yolunu seçmiştir.

Buna karşın banka personelleri için yapılan giderlerin toplam aktiflere oranı bu giderlerin aktif kârlılığı ne düzeyde etkilediğini temsil etmektedir. Çalışma bulgularında ise banka personelleri için yapılan giderler aktif karlılığını negatif yönde etkilemiştir. Bankaların faiz giderleri dışındaki en önemli gider kaleminin başında personel giderleri gelmektedir. Personel giderlerinin karşılanabilmesi ise bankaların sunduğu hizmet karşılığı elde ettiği gelirlerin artışına bağlıdır.

Çalışmanın makro değişkenlerinden olan Tüketici Fiyat Endeksi'nin (TÜFE) ise bankalara özgü değişkenlerden aktiflerin logaritmasının ise negatif yönde etkilediği görülmüştür. Tüketici Fiyatları Endeksi, piyasaları, kur ve faiz oranlarını etkileyen ve takip edilmesi gereken önemli veriler arasında yer almaktadır. Bu oranın negatif olarak aktif karlılığını etkilemesi bankaların kısa ve orta vadeli karlılık hedeflerinde de negatif yönde ilerleme olacağını göstermektedir.

Türk ticari bankacılık sektöründe varlık gösteren bankaların özsermaye karlılığını etkileyen faktörler incelendiğinde ihracatın ithalata olan oranı ülkelerin dış ticaret performansını gösteren önemli ölçütlerden biridir. Bu orandaki değişimlere paralel olarak, ülkenin cari hesabı ve doviz rezervleri etkilenir. Aynı parallelde ise bu orandaki değişimlerin banka kredilerine olan arzı da etkilemektedir. İncelenen dönemler dikkate alındığında ülkenin ihracatın ithalata olan oranı artış gösterdiğinden bu artış özsermaye karlılığını da pozitif yönde etkilemiştir.

Bankalara özgü bir değişken olan kredilerin aktif varlıklara olan oranı incelendiğinde genel ifadeyle mevduatlar krediye dönüştürüldüğü sürece net faiz marjı ve kârlılık daha da yükselecektir. Çalışma bulgularında ise özkaynakların toplam aktiflere oranı arttıkça, net faiz marjının ve aktif kârlılığını arttığı gözlemlenmektedir.

Sonuçlara ek olarak gayrisafi yurtiçi hasıla oranının istatistiki olarak belirli bir anlamlılık düzeyiyle aktif kârlılığı üzerinde, bankaların likit varlıklarının belirli bir anlamlılık düzeyiyle özkaynak kârlılığı üzerinde etkili olduğu görülmüştür. Bankaların kârlarını maksimize etmek amacıyla belirli bir orandan fazla likit varlık bulundurmaya

kıyasla bunları yatırıma dönüştürmeleri, faiz dışı gelirlerdeki artış yerine faaliyet çeşitliliklerini ve mevduat oranlarını artırmalarının faydalı olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Akgüç, Öztin, (2007), Banka Yönetimi ve Performans Analizi, Arayış Basım ve Yayıncılık, İstanbul.

Akgüç, Öztin (2011), Finansal Yönetim, Avcıyol Basım: İstanbul.

Akhan, Hüsnü, (2000), "Türk Bankacılık Sisteminde Yeni Dönem", İktisat, İşletme Ve Finans Dergisi, Sayı 174, 13.

Aksoy T., (1998), Çağdaş Bankacılıktaki Son Eğilimler ve Türkiye'de Uluslarüstü Bankacılık, İstanbul.

Altan M., (2001), Fonksiyonlar ve İşlemler Açısından Bankacılık, İstanbul.

Ang, James, B. and Mckibbin J. Warbick (2005), "Financial Liberization, Financial Sector Development and Growth: Evidence From Malaysia".

Apak, S., (2006), Finansal serbestleşmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi: Türkiye örneği. Türkiye Ekonomi Kurumu, Ankara, (62) 11-13.

Battal, A., (2007), Bankalar kanunu şerhi, (5411 sayılı kanun ve açıklaması). Ankara: Seçkin.

Cyrstal Pozin, (2006), "Treasury Evolves", Journal of Strategic Treasury, Vol:1, , ss. 31-36

Çelik, Serpil, (2004), "Muhasebe Meslek Mensuplarının Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartlarına Bakış Açıklarının Değerlendirilmesine İlişkin Ampirik Bir Çalışma: Niğde Örneği", Yüksek Lisans Tezi, T.C. Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Niğde.

Eken, M. Hasan, (2002), "Türk Bankacılık Sektörü Yeniden Yapılandırma Sürecinde Bankalarda Finansal Risk Yönetimi".

Er, Selami, (2009), "Finansal Krizleri Önleme Aracı Olarak Finansal Sektörün Regülasyonu, Mortgage Krizi ve Türkiye", Maliye Dergisi, S:160,ss.307-327.

Ergüneş N., (2008), Bankalar, Birikim, Yolsuzluk 1980 Sonrası Türkiye'de Bankacılık Sektörü, İstanbul.

Ersoy, H., (2008), Finansal Risk Ortamında Bankacılık Sisteminin Yeniden Yapılandırılması, Türkiye Uygulaması. Uluslararası Finans-Küresel Dalgalanmalar ve Finans Sektörüne Yansımalar Sempozyumu'nda sunulmuş bildiri.

Eyüpgiller S., (1979), Çağdaş Banka İşletmeciliği, Ankara.

Francıs, C. Jack, (2000), Investments: Analysis and Management, McGraw Hill, London.

Allen, Franklin and Gale, Douglas, (2000), Comparing Financial Systems, The MIT Press, London.

Güriş, Selahattin, Stata İle Panel Veri Modelleri, ss: 30-122

Holland, Allen, (2004), One Approach to FX Risk Management, AG Finance Ltd., Boston.

Hull, C. John, (2007), Risk Management and Financial Institutions, Prentice Hall, New Jersey.

Jones, Sarah, (2007), JP Morgan Chase at Sibos, Goldes Publishing Co., Boston.

Karataş, Yasemin (2015), Ticari Bankalarda Kârlılığı Belirleyen Faktörler, Türk Ticari Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Uygulama, Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir.

Knıght, Peter, (2007), “Five Effective Principles For Global Cash Management”, Journal of Gtnews, July, ss. 1-9.

Kronseder, Christian, (2004), “Best Practices for Liquidity Risk Management”, Journal of Gtnews, March, , ss. 1-11.

Levine Ross, (2002), “Bank-Based or Market-Based Financial Systems: Which is Better?”, NBER Working Paper Series, 9138, pp.1-25.

Luckett Dudley, (1980), “Approaches to Bank Liquidity Management”, Economic Review for Federal Reserve Bank of Kansas City, Kansas City, March, ss. 11-27.

Lynn, Bruce, (2008), “Managing the Modern Treasury”, Journal of Corporate Treasury Management, Vol:1(3), ss. 211-218.

Ongur A., (1982), Banka Kredileri, Ankara.

Özşahin, Şerife, (2011), Türkiye Ekonomisinde Finansal Liberizasyon ve Ekonomik Büyüme Etkileşimi Üzerine Ekonometrik Bir Analiz, Doktora Tezi, TC. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Öztürk, Nurettin, Barışık, Salih ve Darıcı, Havva K., (2010), “Gelişmekte Olan Piyasalarda Finansal Derinleşme ve Büyüme İlişkisi: Panel Veri Analizi”, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi, S:12, ss.95-119.

Parasız İ., (2000), Modem Bankacılık Teori ve Uygulama, İstanbul.

Parasız, İ., (2007), Para, banka ve finansal piyasalar, Bursa: Ezgi.

Pozın, Cyrstal, (2006), “Treasury Evolves”, Journal of Strategic Treasury, Issue:1, , ss. 31-36.

Şakar H., (2001), Genel Bankacılık Bilgileri, İstanbul.

Takan, Mehmet ve Boyacıoğlu, Melek A., (2011), Bankacılık Teori, Uygulama ve Yöntem, Nobel Yayın: Ankara

Tepegöz, Ş. M., (2012), Bankacılık Sektöründe Çalışan İle Müşteri Arasındaki İletişimin Müşteri Memnuniyetine Etkisi ve Önemi. Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Anabilim Dalı İşletme Programı. Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Tevfık, Arman ve Gürman Tevfık, (1997), Bankalarda Finansal Yönetime Giriş, Türkiye Bankalar Birliği.

Türkiye bankalar birliği. (2008). Banka ve sektör bilgileri. http://www. bddk.org.tr/WebSitesi/turkce/Kurum_Bilgileri/Kurum_Bilgileri.aspx.

Urgancı H., (1982), Para ve Banka, Adana.

Volosov, Kostantin, Gautam Mıtra ve Fabio Spagnolo, (2005), "Treasury Management Model with FX Exposure", Computational Optimization and Applications, Vol:32.